

NA DOVOLENOU S ČEKATELNÝM? PROFESOŘI A DALŠÍ VĚDECKO-PEDAGOGIČTÍ PRACOVNÍCI UNIVERZITY KARLOVY PO UZAVŘENÍ ČESKÝCH VYSOKÝCH ŠKOL V LISTOPADU 1939

ANTONÍN KOSTLÁN – MICHAL V. ŠIMŮNEK

FURLOUGH WITH WAITING ALLOWANCE? PROFESSORS AND OTHER ACADEMIC STAFF OF THE CHARLES UNIVERSITY AFTER THE CLOSING OF CZECH UNIVERSITIES IN NOVEMBER 1939

After the forced shutdown of Czech universities on 17 November 1939, three groups were affected, differing in their social status, professional position, and age structure: 1. students, 2. professors and other teaching staff, and 3. administrators with assisting personnel. While the students were declared enemies of the Nazi régime *en bloc*, being treated as such (internment in the concentration camp Sachsenhausen, liquidation of students' associations with embezzlement of their property etc.), the fate of the others was dissimilar to some extent. Nevertheless, there was one common feature, which was their prevailing outplacement in other Protectorate institutions. This paper attempts to quantitatively zoom in this transfer on the example of the oldest and most important Czech university, Charles University in Prague.

Keywords: WW2 – occupation – universities – personal policy

DOI: 10.14712/23365730.2022.3

Německý zásah proti českému vysokému školství z listopadu 1939 s sebou přinesl řadu tíživých důsledků. Mezi ně patřila především rozsáhlá difamace a trvalá perzekuce studentů, stejně jako i defraudace hmotných i nehmotných majetků (vybavení, budovy, finanční prostředky).¹ Přinesl však také zásadní změnu v postavení a v pracovním zařazení převáž-

¹ K rozsáhlé literatuře týkající se průběhu a následků 17. listopadu 1939 srov. především Petr BORI, *Intervence ve prospěch studentů zatčených na podzim 1939. Aktivity rodičů a role představitelů protektorátní správy*, Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis (dále AUC-HUCP) 55/2, 2015, s. 81–123; Zdeněk POUŠTA (ed.), *Trpké vzpomínky na 17. listopad 1939*, Praha 2014; Marie NOVOTNÁ (ed.), *Zvláštní akce 17. listopad a její průběh v Brně 1939*, Brno 2004; František VAŠEK, *Uzavření českých vysokých škol v Brně*, Universitas 2, 2000, s. 15–22; *Odkaz 17. listopadu po šedesáti letech*, Praha 2000; Tomáš PASÁK, *Německá reakce na pražské demonstrace na podzim 1939*, Dějiny a současnost (dále DaS) 21/6, 1999, s. 11–15; TÝŽ, *JUDr. Emil Hácha (1938–1945)*, Praha 1997, s. 95–103; TÝŽ, *17. listopad 1939 a Univerzita Karlova*, Praha 1997; Zdeněk POUŠTA (red.), *Na paměť 17. listopadu 1939*, Praha 1995; *17. listopad po 55 letech*, Brno 1994; Tomáš PASÁK, *17. listopad 1939*, Soudobé dějiny 1/2–3, 1994, s. 322–337; Jozef LEIKERT, *A den se vrátil (co následovalo po 17. listopadu 1939)*, Bratislava 1993; František BURIÁNEK, *Svědectví. Příběhy českých studentů z akce 17. listopad*, Praha 1979; Tomáš PASÁK, *Odkaz 17. listopadu dnešku*, Praha 1979; TÝŽ, *Odkaz 17. listopadu pro pokrokové studentské hnutí*, Praha 1979; Jan HAVRÁNEK, *17. listopad 1939 a jeho místo v dějinách*,

né většiny českých vysokoškolských pedagogických a výzkumných pracovníků. Pohled historiků i širší veřejnosti na jejich protektorátní osudy předurčilo na dlouhá léta sugestivní líčení, které záhy po válce nabídl mj. profesor Filozofické fakulty UK (dále jen FF UK) a univerzitní archivář Václav Vojtišek (1884–1974): „*Budova právnické fakulty Karlovy university, kde dosud sídlil její rektorát, byla proměněna a stavebně upravena ve velitelství zbraní SS, z budovy filosofické fakulty se stal dům vysokých škol německých, převrat se stal i v budovách lékařské fakulty a jejich ústavů a klinik – vše hodnotné převzali Němci pro německou universitu, zatím co české profesory odsoudili do svízelného stavu ponížení a ústrků. Profesori jiných fakult byli posláni do výslužby nebo do příkaznosti s čekatelným. Jen někteří profesori nelékaři zůstávali v aktivitě, připojivše se buď k veřejným ústavům příbuzných oborů, nebo se ucházeli – ale opravdu jen ojedinele – o pracovní umístění u Němců. Karlova universita přestala vlastně existovati.*“²

Vojtiškovo shrnutí situace bylo nepochybně formulováno s velkou mírou zasvěcenosti a osobní zkušenosti – a přece právě ono se stalo východiskem pro později všeobecně akceptované pojetí, jež má možná blíže k legendě nežli k realitě. V důsledku absence souvislosti, které Vojtišek tehdy nepovažoval za nutné z důvodů obhajoby české univerzitní inteligence vzdorující nacistickému teroru i své vlastní pozice zdůraznit nebo které se stavovskou povýšeností profesora, pro něhož jsou vysoké školy více méně totožné jen s jejich profesorskými sbory, odsunul do pozadí, se postupem doby prosadil krajně zjednodušující výklad o osudech českých vysokoškolských vědců a pedagogů za druhé světové války, v němž hrál obvykle hlavní roli právnický termín tzv. dovolené s čekatelným. Obsahu tohoto termínu málokdo přesně rozuměl, a tak se v průběhu času stal až jakousi zaklínací formulí, jejíž ocitování mělo bez jakéhokoli doprovodného komentáře vysvětlovat téměř vše. Tento institut přitom umožňoval především uvolnit dotyčnou osobu z pravidelné služby a z jejích pracovních povinností v jejím dosavadním úřadě, a to v rozsahu, jakého by užívala v případě tzv. dovolené na zotavenou. Dotyčný byl ovšem zároveň oprávněn pobírat pravidelný finanční příjem označovaný právě jako čekatelné (*Wartegebühr*). Tímto pojmem byl označován specifický státní či nestátní plat, který byl postaven na roveň platům odpočíváním (tj. zaopatřovacím).³ Podle služební pragmatiky se sice výše čekatelného měla rov-

Univerzitní zprávy 2, 1979, s. 9–39; Bohumil VAŇÁK, *Jan Opletal a 17. listopad 1939*, Litovel 1979; Gustav von SCHMOLLER, *Die deutschen Vergeltungsmaßnahmen nach den tschechischen Studentendemonstrationen in Prag im Oktober und November 1939*, Bohemia 1979, s. 156–174; Detlef BRANDES, *Die Deutsche Reaktion auf die Prager Demonstrationen im Herbst 1939*, Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte 23/2, 1975, s. 210–218; František BURIÁNEK (red.), *Nepokořeně mládí. Výprávění českých studentů z koncentračního tábora Sachsenhausen*, Praha 1971; Božena FABIÁNOVÁ (ed.), *17. listopad 1939*, Praha 1969; *17. listopad 1939. Okupace. Archivy mluví*, Praha 1969; Stanislav BIMAN, *17. listopad 1939*, DaS 8/11, 1966, s. 17–20; Zdeněk BAKOVSKÝ, *Fakta o účasti studentstva v říjnových a listopadových událostech roku 1939*, Praha 1959; Bohdan ROSSA (ed.), *Sedmnáctý listopad. Příspěvek k historii české mládeže za okupace*, Praha 1959; Jiří RADIMSKÝ, *K 17. listopadu 1939*, Vlastivědný sborník moravský 14, 1959, s. 12–17; Albert PRAŽÁK, *České studentstvo za okupace*, in: Vlastimil Louda – František Kropáč (edd.), *Persekuce českého studentstva za okupace*, Praha 1945, s. 11–15; Jaromír LANG, *17. listopad 1939*, in: Václav Buben (ed.), *Šest let okupace Prahy*, Praha 1946, s. 39–50; Vlastimil LOUDA – František KROPÁČ (edd.), *17. listopad. Odboj československého studentstva*, Praha 1945; František BURIÁNEK (ed.), *17. listopad 1939. Almanach odboje československého studentstva*, Praha 1945. Archivně srov. především Archiv Kanceláře prezidenta republiky (AKPR) Praha, sl. 422/39, studentské demonstrace 15. listopadu 1939 – zatýkáni, důvěrná zpráva o průběhu studentských manifestací dne 15. listopadu 1939, 1939.

² Václav VOJTIŠEK, *Karlova universita za německé okupace*, in: Václav Buben (ed.), *Šest let okupace Prahy*, Praha 1946, s. 31–38, zde s. 36.

³ K tomu vládní nařízení č. 380 ze dne 21. 12. 1938 o úsporných opatřeních personálních, § 34, odst. 1 a 2. Viz *Sbírka zákonů a nařízení státu československého 1938*, částka 119, s. 1311.

nat poslednímu vyměřenému služnému, avšak služným se mýnil pouze základní příjem bez různých příplatků (drahotní, místní apod.); ty byly přiznány osobám v aktivní službě a podstatným způsobem obohacovaly jejich životní úroveň. Na takovéto příplatky měl příjemce čekatelného obvykle právo pouze ve výši, jaká byla přiznávána penzionovaným osobám. Od osoby penzionované se tedy příjemce čekatelného odlišoval jednak přece jen trochu vyšším osobním příjmem, neboť čekatelné bylo obvykle vyšší než výslužné, a v případě, že nikoli, měl dotyčný právo na vyšší částku z těchto dvou. A dále pak i tím, že celková doba pobývání na dovolené s čekatelným se mu započítávala pro výměru výslužného.⁴

Vedle využití institutu tzv. dovolené s čekatelným (německým termínem *Urlaub mit Wartebühr*), respektive s ním propojeného penzionování (*Pensionierung*), se nicméně ve své době v dalším pracovním využití zaměstnanců zavřených vysokých škol uplatňovala řada dalších možností, a to přednostně spojených s jejich přesunem na jiná, mimouniverzitní pracoviště, která spadala v převážné většině buď do autonomní (protektorátní či komunální) nebo do soukromé (podnikové) sféry. Kromě toho existovala během okupace i významná, byť početně velmi omezená skupina tzv. akademických funkcionářů, která i nadále působila přímo na vysokých školách, protože jejím úkolem bylo udržovat „papírový“ chod českých univerzit v Praze a Brně.⁵

Kvantifikace různých způsobů využití vysokoškolských pracovníků po listopadu 1939 pro jednotlivé vysoké školy a univerzity bohužel doposud chybí. Kromě jiného je značně obtížná i proto, že prameny protektorátní a německé okupační provenience se dosti odlišují. Uzavřením českých vysokých škol a univerzit, které následovalo necelý půlrok po ukončení čistek v německých vysokoškolských institucích v Čechách a na Moravě,⁶ mělo být podle dobových soupisů české provenience postiženo celkem 1333 učitelských sil, z toho 513 profesorů (řádných i mimořádných), 475 docentů a 345 ostatních učitelských sil.⁷ Soupis německé provenience, vedený až do konce okupace, naopak uvádí celkem pouze 384 profesorů, z toho 285 řádných a 99 mimořádných.⁸ Pro protektorátní ministerstva a další

⁴ K tomu srov. §§ 73, 74 a 83 služební pragmatiky zákona ze dne 25. 1. 1914 o služebním poměru státních úředníků a státních sluhů, jehož nejasnosti ve výkladu závazně vyložil ve svém nálezu č. 5311 ze dne 22. 1. 1926 Nejvyšší správní soud. Viz *Sbírka nálezů Nejvyššího správního soudu ve věcech administrativních*, roč. 8, Praha 1927, sv. 1, s. 259–261.

⁵ V červnu 1940 to bylo celkem 21 profesorů LF UK a 5 na Pff UK, dále 13 na LF MU, 2 Pff MU, 8 na Vysoké škole veterinární, 1 na ČVUT a 4 na brněnské technice, 13 na VŠZ a dále 32 akademických funkcionářů. Viz Národní archiv (NA) Praha, fond PMR 1918–1945, kart. 3101, přípis MŠANO ÚŘP – seznam profesorů a jejich ústavů, kteří jsou se souhlasem ÚŘP v zájmu říše nebo obecním zájmu ponecháni v provozu, 12. 6. 1940.

⁶ Podrobněji srov. Michal V. ŠIMŮNEK, *Entfernung/Reinigung/Entjudung. Důsledky nacistické rasové perzekuce pro profesorský sbor Lékařské fakulty Německé univerzity v Praze, 1938–1945*, AUC-HUCP 58/1, 2018, s. 107–122; též, *Perzekuce vědců v Protektorátu Čechy a Morava během druhé světové války – úvodní studie*, in: *týž – Antonín Kostlán (edd.), Biografický slovník obětí nacistické perzekuce z řad vědecké obce v českých zemích 1939–1945 (I)*, Praha 2018, s. 9–38; Alena Mišková, *Die Deutsche (Karls-) Universität vom Münchener Abkommen bis zum Ende des Zweiten Weltkrieges*, Praha 2007, s. 46–75.

⁷ Archiv Univerzity Karlovy (AUK) Praha, fond RNU, kart. 128, celkový tabulkový přehled pro uzavřené české vysoké školy a univerzity, asi 1941; NA Praha, fond PMR 1918–1945, kart. 3101, přípis MŠANO ÚŘP – seznam profesorů a jejich ústavů, které jsou se souhlasem ÚŘP v zájmu říše nebo obecním zájmu ponechány v provozu, 12. 6. 1940; tamtéž, fond ÚŘP-114, kart. 196, sig. 114-198/3, seznam, 1942; tamtéž, kart. 181, sig. 114-183/4, spisy týkající se zatčení a propuštění profesorů, 1942; tamtéž, kart. 204, sig. 114-206/3, vládní nařízení o odnětí akademických titulů, 1943; tamtéž, fond MS, kart. 1960, složka „Úmrtí 1939–1945“, 1939–45. Dále viz Archiv Národního muzea (ANM) Praha, fond J. Kapras, kart. 1, sl. 4970, dovolená s čekatelným – seznamy I, II a III, 1940.

⁸ AUK Praha, fond RNU, kart. 128, tabulkové soupisy a souhrnné přehledy pro uzavřené české vysoké školy a univerzity, 1939–45.

úřady mělo být zprvu činných 25 osob.⁹ Roku 1940 pak zůstávalo v činné službě, tedy v pracovněprávním vztahu k Ministerstvu školství a národní osvěty (dále MŠANO) 68 řádných i mimořádných profesorů a 32 akademických funkcionářů, přičemž v některých případech se osoby a funkce překrývaly.¹⁰ Počet asistentů (medici a technici) s aktivním pracovním poměrem končícím k 30. září 1940 byl uváděn 225.¹¹

Je zřejmé, že detailní rozbor a komparace údajů ze všech výše zmiňovaných statistických a statisticky vyhodnotitelných pramenů budou v budoucnu možné zřejmě jen v návaznosti na detailní prosopografický výzkum beroucí v úvahu též data a informace pocházející z externích a encyklopedických zdrojů. Tato studie se prozatím ubírá jiným směrem. Zaměřuje se jen na jeden z dobových a doposud nezohledňovaných pramenů, který má charakter hromadné evidence zaměstnanců českých vysokých škol. Jedná se o evidenční svod, který se dochoval v Archivu Univerzity Karlovy v Praze ve fondu Rektorátu Německé univerzity.¹² Informace v tomto prameni obsažené se snaží tato studie přiblížit co do jejich úplnosti a výpovědní hodnoty, a to v návaznosti na zhodnocení funkce, jež byla této evidenci přisouzena v dobovém administrativním a právní rámci, určeném německými instancemi.

1. Charakteristika pramene

Důvodem, proč za základ analýzy byla zvolena právě tato evidence, je fakt, že přináší o konkrétních osobách relativně nejvíce zachycených dat a umožňuje do značné míry přesnější datování těchto informací v průběhu existence protektorátu Čechy a Morava (dále jen protektorátu). Stává se tak vcelku významným informačním zdrojem, využitelným nejen statisticky, ale i prosopograficky.

V rámci této evidence je věnováno situaci na české Karlově univerzitě (dále jen UK) v Praze 85 strojem vyplněných a rukopisnými poznámkami doplňovaných stran na předtištěných evidenčních kartách.¹³ V jejich rámci se u každé ze sledovaných osob uvádějí informace v rámci tohoto formulářového schématu:

1. **L[au]f[en]d[e] N[umme]r** (Pořadové číslo v rámci daného soupisu);
2. **Zuname / Vorname, Akad[emischer] Grad** (Osobní jméno a příjmení, akademický titul);

⁹ NA Praha, fond PMR 1918–1945, kart. 3101, přípis MŠANO PMR, 15. 6. 1940.

¹⁰ ANM Praha, fond J. Kapras, kart. 1, sl. 4970, dovolená s čekatelným – seznamy I, II a III, 1940.

¹¹ Tamtéž.

¹² AUK Praha, fond RNU, kart. 128, seznamy obsahující osobní údaje profesorů, docentů a asistentů uzavřených českých vysokých škol, b. d. Blíže ke genezi těchto soupisů a přesunu pravomocí tzv. kurátora viz Antonín KOSTLÁN – Michal V. ŠIMŮNEK – Miloš HOŘEJŠ, *Between Persecution and Redeployment. A contribution to the prosopography of the academic staff of the Charles University in Prague in the context of the measures from the autumn 1939*, in: Michal V. Šimůnek (ed.), *Science, Occupation, War: 1939–1945. A Collective Monograph*, Prague 2021, s. 76–118, zde s. 98–101.

¹³ V některých případech byla některá jména zapsána pouze rukou, a to bez dalších údajů (např. u LF UK v seznamu asistentů za pořadovým číslem 62); analýza ukázala, že jde jen o prozatímní pomocné záznamy, a tak na ně v našem vyhodnocování nebyl brán zřetel. V některých případech byla jména přeškrtnuta a pak nahrazena ručním dopsáním jinými – v seznamu asistentů LF UK č. 73–75 a 77, 80, 81, 101, 105 a 108. Vycházíme z přesvědčení, že v těchto případech byl původní strojopisný seznam udělán podle starších podkladů a opraven ručně podle stavu na podzim 1939.

3. **Geburts/Datum, Ort** (Datum a místo narození);
4. **Diensteigenschaft** (Služební postavení);
5. **Fachgebiet** (Odbornost);
6. **Anschrift** (Adresa);
7. **Abstammung** (Původ);¹⁴
8. **Zugehörigkeit z[ur] tsch[echischen] Legion od[er] Logen** (Příslušnost k českým legi-
ím nebo k lóžím);¹⁵
9. **Derzeitige Verwendung** (Současné využití);
10. **Anmerkung** (Poznámka): v této kolonce byla zaznamenána strojem či rukou větši-
na pozdějších změn co do uplatnění dotyčného, jeho odchodu z UK nebo případné
perzekuce.

Na každé straně jsou vyplněny záznamy o vícero osobách, a to více méně v náhodném pořadí (v průměru na každé z nich asi o 6 až 7). Karty jsou součástí delších seznamů, které byly vyhotoveny pro každou z fakult UK zpravidla čtyři, zvláště pro různé vědecko-peda-
gogické kategorie, a to pro profesory (řádné i mimořádné), pro neplacené mimořádné pro-
fesory, pro docenty a pro vysokoškolské asistenty.¹⁶ Tento systém se však ukázal jako dosti
nepraktický, protože docházelo k řadě překryvů zejména mezi seznamy docentů a seznamy
asistentů, v nichž pak musely být duplicity řešeny improvizovaným pomocným odkazovým
systémem. Celkový rozsah pramene shrnuje následující tabulka.

Tab. č. 1: Rozsah evidence podchytené v prameni pro UK v Praze

Fakulta	Počet seznamů	Počet stran	Počet záznamů
FF UK	4	21	105
PF UK	3	8	41
PřF UK	4	20	130
LF UK	4	32	252
ThF UK	3	4	16
Celkem	18	85	544

¹⁴ Soupis vznikl v době, kdy se již i české univerzity musely zbavit většiny osob, které nevyhovovaly norimberským či protektorátním rasovým nařízením, a tak se v kolonce „Původ“ v naprosté většině případů objevuje výraz „arische“ (árijský). Přesto se však zde (nebo ve sloupci 10 – Poznámka) výjimečně vyskytují osoby s jiným záznamem. Na FF UK je poznámka „Mischling d[es] 2. Grad[es]“ u historika Václava Chaloupeckého, na LF UK je za míšenku 2. stupně označena Jiřina Čížková (seznam asistentů LF UK, č. 93, k ní viz dále v textu). U dvou dalších lékařů na LF UK je zaznamenáno, že jsou manželky míšenky 1. stupně. K uplatňování tzv. rasových hledisek na vědeckou obec srov. M. V. ŠIMŮNEK, *Entfernung/Reinigung/Entjudung*, s. 107–122; TÝŽ, *Perzekuce vědců*, s. 9–38; A. MIŠKOVÁ, *Německá (Karlova) univerzita od Mnichova k 9. květnu 1945*, Praha 2002, s. 37–62. K shromažďování podkladů o „árijském“ původu českých vysokoškolských pracovníků viz AUK Praha, fond RNU, kart. 128, přepis o shromažďování informací o profesorech, docentech a asistentech uzavřených českých vysokých škol, b. d. (důvěrné).

¹⁵ Celkově pramen v této položce podchycuje na UK 29 členů zednářských lóží (včetně Dílny lidskosti), 7 členů Rotary klubu, 2 členy Odd Fellows a 1 legionáře (tím byl lékař Dominik Čapek, odborník na leteckou medicínu). Zednářská minulost je zde evidována i u tehdejšího ministra školství Jana Kaprase (seznam profesorů PF UK, č. 5).

¹⁶ Na PF UK a na ThF UK se nevyskytovali neplacení mimořádní profesori, takže seznamy pro ně nebyly vypracovány.

Podobné seznamy jsou zde k dispozici i pro jednotlivé fakulty brněnské Masarykovy univerzity (dále jen MU), pro samostatné teologické fakulty (Husova evangelická fakulta bohoslovecká v Praze, Cyrilometodějská bohoslovecká fakulta v Olomouci), jakož i pro České vysoké učení technické (dále jen ČVUT) v Praze, Vysokou školu zemědělskou (dále jen VŠZ) v Brně, Vysokou školu veterinární (dále jen VŠVet) v Brně a pro Vysokou školu báňskou (dále jen VŠB) v Příbrami. Do budoucna tak lze jistě přikročit k podrobnému rozboru situace i na těchto školách či k případným komparacím se situací na UK.

Abychom si ujasnili, za jakým účelem tato evidence vznikala a jak se v průběhu doby proměňovala její funkčnost, je nutné seznámit se s německým administrativním rámcem. Systematický přístup k českému vysokému školství lze na německé straně zaznamenat až několik měsíců po 17. listopadu 1939. Teprve v lednu 1940 byli totiž postupně ustanovováni němečtí tzv. komisaři pro jednotlivé fakulty, přičemž rektor Německé Karlovy univerzity (*Deutsche Karls-Universität*; dále NKU) se stal hlavním komisařem pro uzavřené české vysoké školy (*Kommissar für die geschlossenen tschechischen Hochschulen*). Tím byla vytvořena základní převodní struktura pro uskutečňování německých opatření.

Právě pod egidu rektora NKU se očividně postupně soustředila i agenda českého akademického personálu. Prvním byl exponent SS Wilhelm Saure (1899–1951),¹⁷ po jehož odchodu z Prahy 9. června 1942, kdy byl zbaven rovněž funkce komisaře, byla tato agenda v zastoupení vedena dalším příslušníkem SS, rektorem pražské německé techniky Alfredem Buntru (1887–1974).¹⁸ Ten se o její správu ovšem na základě dohody o vymezení kompetencí dělil až do června 1943 s Dr. Gustavem Ehrlicherem (1882–1974), jenž převzal funkci kurátora NKU k 1. lednu 1942.¹⁹ Přísloušný *raison d'être* Ehrlicherova působení představovalo podřízení ve věcech uzavřených českých vysokých škol přímo státnímu sekretáři a později německému státnímu ministru a vyššímu veliteli SS a policie (*Höherer SS und Polizeiführer*; dále jen HSSPF) v protektorátu Karlu H. Frankovi (1898–1946). Jemu Ehrlicher přímo podléhal a byl za kroky vůči českým vysokým školám zodpovědný, nicméně bezprostřední úřední instancí představoval velitel německé bezpečnostní policie v protektorátu (*Befehlshaber der Sicherheitspolizei*; dále jen BdS). Tím byl v období po 17. listopadu 1939 Horst Böhme (1909–1945)²⁰ a po něm Dr. Erwin Weinmann (1909–1949, prohlášen za mrtvého).²¹ Příslušným referentem u BdS, s nímž kurátor NKU nejčastěji komunikoval a od něhož přijímal příkazy, byl Dr. Rudolf Schneider.²²

V červnu 1943 byla správa agendy uzavřených českých vysokých škol rozdělena. Ehrlicher byl pověřen správou neakademického českého personálu, správou hospodářské podstaty a provozem, zatímco osobní záležitosti akademického personálu a vědecká agenda příslušela Buntruovi.²³ Průběžně aktualizovanými a doplňovanými přehledy ovšem

¹⁷ Pro úlohu a pozici W. Saureho srov. A. MIŠKOVÁ, *Die Deutsche Karls-Universität*, s. 99–100.

¹⁸ Pro úlohu a pozici A. Buntru jako rektora DTH srov. Milena JOSEFOVIČOVÁ, *Německá vysoká škola technická v Praze (1938–1945). Struktura, správa, lidé*, Praha 2017, s. 76–81.

¹⁹ Ke G. Ehrlicherovi srov. blíže A. MIŠKOVÁ, *Die Deutsche Karls-Universität*, s. 103–104.

²⁰ Biografický srov. Jan VAJSKEBR – Petr KAŇÁK, *Kariéry ve službách nacismu. Nejvyšší velitelé německého policejního aparátu v protektorátu Čechy a Morava*, Praha 2020, s. 103–143.

²¹ Pro E. Weinmanna biograficky srov. tamtéž, s. 125–143.

²² Rudolf Schneider narozen 15. 8. 1919, člen NSDAP (čl. číslo 6 546 535), příslušník SS (čl. číslo 329 376), k 30. 1. 1942 měl hodnost SS-Sturmabführera.

²³ NA Praha, fond ÚRP-ST, kart. 50, sig. 109-4-890, přípis K. H. Franka jako HSSPF Buntruovi (Tgb. Nr. BdS – IIA2 – 408/43), 10. 6. 1943.

očividně disponoval i kurátor NKU, z jehož provenience se dochovaly.²⁴ Hlavním důvodem patrně byla jejich disponibilita právě pro potřeby BdS, respektive tzv. vedoucího úseku Bezpečnostní služby (*Sicherheitsdienst-Leitabschnitt*; dále jen SD-LA) v Praze. Jedině tomu totiž příslušelo sestavování tzv. charakterových (rozumějme kádrových) posudků (*Charakter-Gutachten*) na jednotlivé české (ale i německé) akademiky, pakliže jich bylo z toho či onoho důvodu zapotřebí. I když obdobné soupisy mající především evidenční charakter existují i na české straně, za daných okolností byly směrodatné právě údaje shromážděné kurátorem NKU.²⁵

Pokud uvažujeme o době vzniku této evidence, musíme od sebe oddělit dvě časové roviny:

- a) Samotná databáze jako souhrn evidenčních karet se strojopisnými záznamy vznikala nepochybně v průběhu prvních měsíců protektorátu. Vědci židovského původu se zde totiž až na několik málo výjimek nevyskytují, ale naproti tomu osoby, které byly vzaty jako rukojmí a zavřeny 1. září 1939, jsou v této výchozí verzi zaznamenány ještě ve svých funkcích, jako např. lékaři Jan Bělehrádek (1896–1980),²⁶ Josef Charvát (1897–1984)²⁷ nebo historik a archivář Karel Stloukal (1887–1957).²⁸ Podobnou dobu vzniku můžeme konstatovat i pro tu část evidence, která se dotýkala uzavřených českých vysokých škol mimo UK, jak nám dosvědčuje např. obdobný záznam pro profesora sociologie Inocence Arnošta Bláhu (1879–1960) na FF MU.²⁹ V souladu s dochovanou korespondencí ohledně tohoto soupisu lze tudíž důvodně předpokládat, že evidence ve své výchozí verzi byla k dispozici přinejmenším od okamžiku uzavření českých univerzit.³⁰ Tato původní podoba evidenčních karet zachycuje tudíž reálnou situaci na českých vysokých školách odpovídající podzimu 1939 a jako taková se stala i východiskem pro ty statistické a prosopografické analýzy nalézající se v této studii, které jsou označeny „výchozí stav (podzim 1939)“.
- b) Druhou časovou rovinu pak představují doplňky a opravy, které byly do záznamů o konkrétních osobách (zpravidla do kolonek 9 nebo 10) připsovány později, ať již strojopisně nebo – v mnohem vyšší míře – rukou, a to občas německy, častěji však česky (množství a kvalita českých záznamů nám dovolují usoudit, že alespoň někteří konkrétní úředníci provádějící tyto záznamy byli nepochybně jako Češi rodilí mluvčí). Jejich obsahem je registrace změn v životě sledované osoby, a to nejčastěji jejich převedení na jiné náhradní pracoviště (nebo někdy i jen návrh na takové převedení); objevují se i informace

²⁴ AUK Praha, fond RNU, kart. 128, soupis obsahující osobní údaje k profesorům, docentům a asistentům uzavřených českých univerzit, b. d.

²⁵ Viz seznamy obsažené v NA Praha, fond MŠ, kart. 4085–4088.

²⁶ Viz soupis profesorů LF UK č. 9; zde je u něj uvedeno: „Übergeleitet in M. I.“ (tedy převeden pro potřeby Ministerstva vnitra). Informace o jeho zatčení je připsána až dodatečně rukou: „zatčen 1. IX. 1939, propuštěn 14. IX. 1939.“

²⁷ Viz seznam neplacených mimořádných profesorů LF UK, č. 8. U J. Charváta je v poznámce dodatečně připsáno strojem: „als Buerge verhaftet am 1. IX. 1939, entlassen am 24. XI. 1939“ (tedy „zatčen jako rukojmí 1. IX. 1939, propuštěn 24. XI. 1939“). Vedle toho je připsáno rukou: „zbaven vedení polikliniky“.

²⁸ Podle záznamu v kolonce č. 9 byl Stloukal původně poslán na dovolenou s čekatelným. K tomu pak je připsáno psacím strojem: „Verhaftet 1. IX. 39, entlassen 20. IX. 1939“ (tedy „zatčen 1. IX. 39, propuštěn 20. IX. 1939“).

²⁹ K němu viz soupis profesorů na této fakultě č. 6: Ve sloupci 10 (Anmerkung) je připsána poznámka strojem: „Verhaftet 1. IX. 1939. Entlassen 16. IX. 1939“ (tedy „zatčen 1. IX. 1939. Propuštěn 16. IX. 1939“). Později je zde rukou připsána poznámka o jeho penzionování k 31. 9. 1939.

³⁰ AUK Praha, fond RNU, kart. 128, korespondence ohledně soupisu, b. d. (důvěrně).

o penzionování, úmrtí, propuštění, zatčení či popravě.³¹ Některé z těchto záznamů se vztahují k určitému datu, u řady jiných se můžeme o konkrétním časovém zařazení jen dohadovat. Každopádně však víme, že obdobné záznamy byly do evidence doplňovány ještě i v posledních dnech okupace. To nám dokládá např. zápis u profesora LF UK Emila Zikmunda (1874–1945), u něhož je rukou připsáno: „zahynul při náletu 14. 2. 1945.“³² Vezmeme-li tudíž v potaz veškeré informace, které evidence obsahuje (tedy včetně pozdějších doplňků), můžeme se pokusit – při vědomí vši možné potencionální nedůslednosti takto shromážděných údajů – o pravděpodobné shrnutí stavu profesorských a pedagogických sborů UK i pro situaci na samém konci války. To je účelem statistických rozborů v této studii, jež jsou označeny jako „konečný stav (jaro 1945)“.

2. Statistika stavu profesorského sboru a dalších vědecko-pedagogických pracovníků UK: sledované kategorie

V následující statistice vycházíme přednostně z údajů, které byly v pramenu uváděny v kolonce 4 (Služební postavení) a 9 (Současné využití). Služební postavení osob podchytených v tomto přehledu je charakterizováno kombinací dvou různých, pro státní správu důležitých pohledů, totiž jejich dosaženého místa ve vědecko-pedagogické hierarchii a dále faktu, zda jim v průběhu předchozí doby vznikl nárok na pravidelný finanční příjem ze strany státu, tedy jakožto veřejným zaměstnancům. Konkrétně se tak v této studii rozlišují v návaznosti na užitý pramen tyto jednotlivé možnosti:

- **řádný profesor** (ve statistice označujeme **ŘP**): předpokládalo se u nich pravidelné zajištění příjmů ze státního rozpočtu (MŠANO);
- **smluvní profesor** (**SP**): tato kategorie se ve větším počtu vyskytovala u jiných typů škol (např. na ČVUT), v rámci UK nám pramen umožňuje dokázat její užití u jediné osoby, kterou byl exilový ruský historik umění Nikolaj Lvovič Okuněv (1886–1949);³³
- **mimořádný profesor** (**MP**): do této kategorie jsou v návaznosti na pramen zařazení pouze ti ze státem jmenovaných mimořádných profesorů, u nichž zároveň s jejich jmenováním došlo i ke stanovení jejich konkrétního platu určeného jmenovitě pro tuto funkci; naprostá většina z ostatních pak byla zařazena do následně uváděné kategorie;
- **neplacený mimořádný profesor** (**NMP**): tato kategorie zahrnuje osoby jmenované mimořádným profesorem bez nároku na finanční odměnu spojenou s touto funkcí. Zpravidla zde nalezneme osoby, u nichž se s odměnou nepočítalo, protože zastávaly souběžně jiné funkce vydržované z veřejných prostředků (na FF UK např. ředitel veřejného

³¹ U některých osob zahrnutých do seznamu se objevuje hutný přehled jejich hlavních kariérních prvků včetně údajů o dětech a případné vazbě. Zřejmě šlo o podklad pro nějaké životopisné shrnutí vypracovávané pravděpodobně z úředních důvodů.

³² Soupis neplacených mimořádných profesorů LF UK, č. 1.

³³ Okuněv působil v letech 1925–1935 na FF UK jako hostující profesor, v roce 1935 tu byl jmenován smluvním profesorem. K této formě se zřejmě přistoupilo proto, že tou dobou ještě neměl vyřešenu otázku státního občanství (československého dosáhl až v roce 1936) a vedle UK působil pracovní v dalších státem vydržovaných vědeckých institucích (zejména Slovanský ústav). Viz Tomáš MURÁR, *Ve stopách Vídeňské školy: české univerzitní dějiny umění v Praze za první republiky, 1919–1939*, in: Richard Biegel – Roman Prah – Jakub Bachtík (edd.), *Století Ústavu pro dějiny umění na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, Praha 2020*, s. 122–233; Julie JANČÁRKOVÁ, *Nikolaj Lvovič Okuněv*, Praha 2015.

archivu, na LF UK přednosta kliniky apod.); v některých případech zde však nalezneme osoby, které takové finanční zajištění neměly.

- **docent (D)**: osoba, která dosáhla práva vyučovat (*venia legendi*) na UK, což tehdy automaticky nezakládalo právo na státem zajištěný příjem za tuto činnost. V předkládané statistice splyvá tato kategorie s tzv. soukromými docenty, kteří byli odkázáni na příjmy ze svého pedagogického či odborného působení jinde, zpravidla na střední škole. Přesto stále zůstávali součástí vysokoškolského personálu, jenž byl ze strany nadřízených orgánů sledován a administrován společně s profesorským sborem. To ostatně vyplývá i z faktu, že některá platná nařízení upravující podmínky pro vysokoškolské profesory řešila zároveň i možnost odejmutí *venia legendi* (soukromým) docentům – a to jak před, tak i po roce 1939.³⁴
- **vysokoškolský asistent (A)**: u tohoto zařazení, jakož i u dvou následujících, předpokládáme závazek státu pro zajištění příjmu odpovídajícího této pomocné pozici, avšak zpravidla na dobu časově omezenou.³⁵ Šlo tedy o asistenta, který byl ustanoven do této služební kategorie v souladu s učitelskou služební pragmatikou a jehož příjmy byly stanoveny příslušným zákonným předpisem.³⁶ Fenomén „nehonorovaného asistenta“³⁷ jakých se mezi studenty a čerstvými absolventy jednotlivých fakult nacházely tou dobou stovky, byl v rámci dané evidence zcela pominut a spolu s ním i některé další pomocné pedagogické kategorie (viz níže srovnání pramene se statistikou z akademického roku 1938/39).
- **neplacený mimořádný profesor pověřený výkonem asistentké funkce (NMP/A)**: jde opět o kategorii, která se na UK vyskytovala velmi okrajově. V dané evidenci je zmíněna pouze u tří osob, vesměs na LF UK.
- **docent pověřený výkonem asistentké funkce (D/A)**: překrývání docentské a asistentké pozice naproti tomu bylo relativně častým případem.

Účelem kolonky č. 9 výše popsaných evidenčních karet byla charakteristika využití dané osoby v době po uzavření vysokých škol. Porovnáním s tehdy platnou dobovou legislativou lze dovést, že při vzniku evidence i v několika následujících letech byly plně respektovány tehdejší platné předpisy, a to především vládní nařízení ze dne 2. března 1939 o mimořádných opatřeních personálních na vysokých školách (č. 32/1939 Sb. II).³⁸ Toto nařízení řešilo původně krizovou situaci navozenou navrácením vysokoškolských pracovníků ze Slovenska a nutností najít pro ně další vhodné uplatnění.³⁹ V zásadě přinášelo tři významná opatření:

³⁴ Viz § 20 zákona ze dne 13. 2. 1919 o služebním poměru učitelů vysokoškolských (č. 79/1919 Sb.); § 7 vládního nařízení č. 32/1939 Sb. II. Podrobněji viz dále v textu.

³⁵ Zavedená praxe byla taková, že smlouvy se uzavíraly zpravidla na dva roky, a to obvykle pouze čtyřikrát za sebou.

³⁶ Viz dále zákon ze dne 24. 6. 1926 o úpravě platových a některých služebních poměrů státních zaměstnanců (tzv. platový zákon, č. 103/1926 Sb.), část III (Státní osoby učitelské), díl III/A Vysokoškolští asistenti (asistenti a konstruktéři), §§ 87–93.

³⁷ K němu viz platový zákon č. 103/1926 Sb, § 94.

³⁸ Text nařízení viz *Sbírka zákonů a nařízení republiky Česko-Slovenské* II, část. 9, 11. 3. 1939, s. 173–174. Nařízení původně platilo pouze do konce roku 1940, k jeho pozdějším prodloužením viz v poslední kapitole této studie.

³⁹ Blíže viz Josef ŠISLER, *Odchod českých státních zaměstnanců ze Slovenska v letech 1938–1945*, Český lid 76/4, 1989, s. 231–239.

1. odstraňovalo některá specifika, která si vydobyli vysokoškolští profesori oproti jiným státním úředníkům (zejména s ohledem na dovolenou s čekatelným);
2. pro profesory a docenty, kteří byli „pro tělesné nebo duševní vady k vykonávání svých povinností trvale nezpůsobilí“, přinášelo možnost jejich urychleného vyřazení ze života školy;
3. pro ostatní profesory, pokud se s jejich uplatněním do budoucna už nepočítalo,⁴⁰ pak v § 2, odst. 2 připouštělo čtyři možnosti, jak s nimi naložit. Mohli být:
  - a) jmenováni na obdobnou stolicí jiné vysoké školy;
  - b) převedeni na jiné služební místo (takto převedeni profesori přitom podle § 3 byli „povinni konati službu /pracovati/ na tomto místě“);
  - c) dáni na dovolenou s čekatelným;
  - d) přeloženi na dočasný nebo trvalý odpočinek.

Toto nařízení bylo ale vlastně do jisté míry prováděcím nařízením k již dříve přijaté normě, na níž se tu ostatně přímo odkazovalo v § 2, odst. 2, písm. b) při řešení převedení profesorů na jiná služební místa, totiž k vládnímu nařízení ze dne 21. prosince 1938 o úpravě některých personálních poměrů ve veřejné správě (č. 379/1938 Sb.).⁴¹ Jednalo se tedy o nařízení, jehož úkolem bylo vyřešit „*problém umístění přebytečných státních a jiných veřejných zaměstnanců v důsledku zmenšeného státního území*“.⁴² Obě tyto normy respektovaly dosavadní právní rámec upravující úřední a pracovní postavení jednotlivých kategorií vysokoškolských vědeckých a pedagogických pracovníků, jak je představovala služební pragmatika z roku 1914,⁴³ zákon o služebním poměru vysokoškolských učitelů z roku 1919,⁴⁴ a samozřejmě i platový zákon z roku 1926.⁴⁵

Uzavření vysokých škol po 17. listopadu 1939 si tudíž samo o sobě nevytulo žádné nové normativní změny, protože mohlo využít opatření, která byla přijata v dřívějším krizovém období konce roku 1938 a začátku roku 1939 ještě před vznikem protektorátu. Lze předpokládat, že na podzim 1939 byla tato dřívější opatření využita v podstatě jako východisko z nouze, jež dotčeným zaručovalo alespoň základní finanční zaopatření, a to v okamžiku, kdy nebylo zřejmé, za jakých podmínek bude eventuálně výuka obnovena.⁴⁶ Na

⁴⁰ Podle § 1, odst. 2–4 dotyčného nařízení šlo o zaměstnance „(...) kteří pozbyli možnosti vykonávati službu na vysoké škole, na níž byli jmenováni, z důvodu nové organisace vysokého školství; jichž setrvání ve službě na vysoké škole, na níž byli jmenováni, jest nežádoucí ze služebních příčin nebo zájmů státních; kteří podle předpisů pro ně platných pozbyli způsobilosti vykonávati službu na vysoké škole, na níž byli jmenováni.“

⁴¹ Text nařízení i s odborným komentářem Václav URBÁNEK, *Veřejní zaměstnanci*, in: Nové zákony a nařízení Česko-slovenské republiky I, Praha 1939, s. 155–165.

⁴² Tamtéž, s. 155.

⁴³ Zákon ze dne 25. 1. 1914 o služebním poměru státních úředníků a zřízenců (služební pragmatika, č. 15/1914 ř. z.). Pro meziválečné období viz jeho komentovanou verzi in: František HAVELKA, *Služební právo státních úředníků a zřízenců. Komentovaná sbírka nejdůležitějších předpisů o služebních poměrech státních úředníků a zřízenců, hlavně služební pragmatiky a platového zákona*, Praha 1937.

⁴⁴ Zákon ze dne 13. 2. 1919 o služebním poměru učitelů vysokoškolských č. 79/1919 Sb.

⁴⁵ Zákon ze dne 24. 6. 1926 o úpravě platových a některých služebních poměrů státních zaměstnanců (Platový zákon) č. 193/1926 Sb.

⁴⁶ Nejednalo se v zásadě primárně o německé represivní opatření, jak je zpravidla uváděno, jako spíše o přisluvočnou „z nouze ctnost“ v daném okamžiku. Srov. František X. HALAS, *Nacistická perzekuce na brněnské universitě v letech 1939–1945* (= Sborník prací FF brněnské university C25–26, 1978–1979), Brno 1979, s. 50–51. K situaci v Brně viz Moravský zemský archiv (MZA) Brno, fond PA3040, kart. 4, přesun českých vysokoškolských profesorů na dovolenou s čekatelným, 1939–40.

jedné straně tehdy musela být zohledněna skutečnost, že uzavřením českých univerzit, které bylo ohlášeno toliko na tři roky, což bylo i z české strany bráno přinejmenším do roku 1940 jako reálný fakt, přestal platit vysokoškolským pedagogům služební poměr, na druhé straně ale bylo umožněno vyplácení platů.⁴⁷ Navíc je třeba připomenout, že v podstatě ihned po 17. listopadu 1939 protektorátní vláda činila kroky k obnovení činnosti českých vysokých škol, takže provizorium tohoto opatření se mohlo zdát více než smysluplné. U příležitosti prvního výročí zřízení protektorátu (16. března 1940) byl na tento požadavek opakovaně upozorňován šéf říšské kanceláře (*Reichskanzlei*) Dr. Heinrich Lammers (1879–1962), který přislíbil, že ho příležitostně předloží k posouzení Hitlerovi.⁴⁸ To vše na české straně posilovalo falešné naděje a přispívalo k iluzi o dočasnosti přijatých opatření.

V souladu s výše uvedenými právními normami přiřazuje tak daný pramen v kolonce č. 9, respektive v kolonce č. 10 jednoznačné určení (nebo v pozdějších případech perzekvovaných jedinců zřetelné indicie), do jaké skupiny budoucího uplatnění se dotyčná osoba dostala po uzavření českých vysokých škol na podzim 1939. Těchto skupin budoucího uplatnění můžeme v návaznosti na pramen rozlišit celkem šest:

1. dovolená s čekatelným;
2. důchod;
3. úmrtí;
4. odchod z UK;
5. převedení k jinému zaměstnavateli;
6. perzekuce.

U mizivého počtu osob v evidenci bohužel nemáme v tomto ohledu k dispozici žádné informace; ti jsou proto zařazeni do skupiny „Neuvedeno“.

Představme si nyní jednotlivé skupiny budoucího uplatnění podrobněji:

Dovolená s čekatelným: Pokud jde o využití institutu dovolené s čekatelným, nejednalo se o žádné protektorátní novum. Svůj původ měl již v Rakousko-Uhersku druhé poloviny 19. století. Tehdy byl primárně určen pro déle trvající rekonvalescenci armádních důstojníků; později (1914, 1917) byl zakotven rovněž v úředních pragmatikách.⁴⁹ Po vzniku Československa se dovolená s čekatelným v oblasti školství vztahovala toliko na učitele obecních (základních) a středních škol, přičemž se ovšem změnil její účel. Tak v nálezů Nejvyššího správního soudu (dále NSS) publikovaném roku 1927 se mj. konstatuje, že přeložení na dovolenou s čekatelným „(...) odůvodňuje každá okolnost jakéhokoli druhu a povahy, ať subjektivní, ať objektivní, která další službu úředníkovu na některém místě téhož služebního odvětví z důležitých služebních ohledů činí nepřijatelnou.“⁵⁰ Další nálezy publikované o tři roky později pak upřesnil, že „(...) dovolená s čekatelným jest opatřením samostatným, podstatně odlišným jak od *suspense*, tak od disciplinárního trestu“.⁵¹ Toto vymezení bylo

⁴⁷ V osobní reflexi viz např. Alběna DRATVOVÁ, *Deník 1921–1961*, Praha 2008, s. 306–386.

⁴⁸ NA Praha, fond PMR 1918–1945, kart. 3776, Chvalkovský Eliášovi, 15. 3. 1940. Dále srov. S. BIMAN, *17. listopad*, s. 19. O možnosti znovuočtení českých univerzit a vysokých škol v listopadu 1940 viz také Jan ŠRÁMEK, *Politické projevy v zahraničí*, Praha 1945, s. 20–21 (přetisk projevu proneseného ve vysílání B.B.C. „Na hrobech zavražděných studentů“).

⁴⁹ Srov. heslo „Dovolená“, in: *Ottův slovník naučný*, VII, Praha 1893, s. 894–895, zde s. 895.

⁵⁰ Srov. *Knihy judikátů Nejvyššího správního soudu ve věcech a administrativních* (= Sbírka rozhodnutí nejvyšších stolic soudních republiky Československé, sv. 1), Praha 1927, s. 1052 (2252/23).

⁵¹ Tamtéž (vyd. 1932), sv. 2, s. 934 (4030/24).

očividně značně důležité, neboť v širším dobovém povědomí bylo její využití chápáno jako potrestání *sui generis*.

V druhé polovině 30. let se přijímalo už všeobecně, že „*není-li pro některého úředníka následkem změny v organizaci dočasně žádného místa k dispozici, nebo nastanou-li okolnosti, které další službu úředníkovu na některém místě jeho hodnostnímu postavení přiměřeném téhož služebního odvětví činí nepřipustnou z důležitých služebních ohledů, tedy přednosta ústředního místa může mu dáti dovolenou s čekatelným.*“⁵² Do zcela jiné pozice v úředním styku i ve veřejném povědomí se však hromadně a úředními potřebami zdůvodněné převádění na „dovolenou s čekatelným“ dostalo v pomnichovském období, kdy bylo nutné vzhledem k podstatně zmenšenému státnímu území redukovat ve velké míře počet státních úředníků. Tuto situaci mělo vyřešit vládní nařízení ze dne 21. prosince 1938, č. 379 Sb. o úpravě některých personálních poměrů ve veřejné správě, podle něhož „*státního pragmatikálního úředníka může dáti přednosta ústředního úřadu na dovolenou s čekatelným, není-li pro něho následkem změny v organizaci služby dočasně žádného místa nebo nastanou-li okolnosti, které další služební činnosti úředníkovy na místě téhož oboru služebního, odpovídajícího jeho služebnímu postavení, nepřipouštějí z důležitých ohledů služebních.*“⁵³ Vládním nařízením č. 32/1939 Sb. II. byla pak – jak již bylo uvedeno výše – možnost umístění na dovolenou s čekatelným rozšířena i na vysokoškolské profesory.

Důchod: Jednou z tehdejších preferovaných řešení vzniklé situace bylo přeložení na trvalý odpočinek neboli penzionování (*Pensionierung*) vysokoškolských pracovníků všude tam, kde to už dovoloval jejich věk; zároveň přitom došlo ke snížení této věkové hranice. Jestliže dosud zákon umožňoval penzionovat profesora ve věku 70 let,⁵⁴ od konce roku 1938 to bylo možné už od 65 let, od ledna 1940 již od 64 let a od ledna 1941 od 63 let.⁵⁵ U dalších státních zaměstnanců se věk pro posláni na odpočinek snížil u mužů na 55 let, u žen na 53 let (později u mužů na 45 let, u žen 43 let), přičemž penzionování u mužů nejpozději v 60 letech, u žen v 55 letech (později u mužů v 55 letech, u žen v 50 letech) bylo obligatorní.⁵⁶ Vedle toho tu byla možnost přeložení na dočasný odpočinek (*kvieskování*), a to v případě, že dotyčný byl dočasně neschopen vykonávat své služební povinnosti a v některých dalších případech (rok mimo službu v důsledku nemoci nebo tři roky na dovolené s čekatelným).⁵⁷

Úmrtí: Do této skupiny jsou zahrnuta přirozená úmrtí, k nimž v dané době došlo (ta zasáhla většinu zaměstnaneckých kategorií s vyšším zastoupením těch, v nichž se dá předpokládat vyšší věk). K úmrtím způsobeným nacistickou perzekucí viz níže ve skupině Perzekuce.

⁵² František HAVELKA, *Služební právo*, s. 242.

⁵³ V. URBÁNEK, *Věřejní zaměstnanci*, s. 161.

⁵⁴ Tato věková hranice byla stanovena zákonem o služebním poměru učitelů vysokoškolských (č. 79/1919 Sb.), § 4.

⁵⁵ Viz § 24 vládního nařízení 379/1938 Sb. K posunu věkové hranice do důchodu v případě vysokoškolských pedagogů srov. Michal V. ŠIMŮNEK, „*Mládi vpřed*“ a *Lékařská fakulta Univerzity Karlovy v Praze 1938–1939*, AUC-HUCP 42/1–2, 2002, s. 105–122.

⁵⁶ Viz § 21 vládního nařízení č. 379/1938 Sb. Pozdější situace byla navozena rozhodnutím říšského protektora z 30. 12. 1940, jehož dopady reflektoval např. Jaroslav VOCÍLKA, *Pensionování*, in: *Věstník českých profesorů* 49/10–11, 1940–41, s. 120–127.

⁵⁷ Viz §§ 75–77 služební pragmatiky (15/1914 ř. z.).

Odchod z UK: Tato skupina budoucího uplatnění obsahuje ty zaměstnance, kteří byli propuštěni (někdy zřejmě v návaznosti na svůj odchod do exilu či – neprokazatelně – v perzekučním kontextu) nebo jim nebyla prodloužena smlouva.

Zaměstnán jinde: S možností převést vysokoškolského profesora nebo pracovníka na jiné místo potřebné pro stát (tedy do státní správy nebo na jinou univerzitu) se běžně počítalo už v dobách Rakousko-Uherska a podobně si počínala i Československá republika po svém vzniku v roce 1918, která povolala řadu odborníků z vysokých škol na ministerstva nebo do diplomatické služby; vzpomeňme alespoň profesory FF UK Kamila Kroftu (1876–1945) a Vlastimila Kybala (1880–1958).⁵⁸ Situace na konci 30. let však byla principiálně jiná: motivace k převedení nespočívala v obohacení státní správy o cenného odborníka, ale vyplývala z nadbytku nevyužitých odborníků na univerzitní půdě, a to nejprve v důsledku navrácení většího množství vysokoškolských učitelů ze Slovenska, a posléze uzavření českých vysokých škol. Vysokoškolští profesori a další učitelé tak mohli být podle tehdejší legislativy převedeni z moci úřední na placená místa v těchto institucích:

- do „kteréhokoliv jiného oboru veřejné služby“, tzn. způsobem, který odpovídal dosavadní tradici⁵⁹;
- nebo zcela nově i do dalšího, relativně hodně širokého okruhu veřejných, polosoukromých a soukromých institucí a podniků, které se mohly vykázat nějakým (někdy hodně volným) vztahem k veřejné správě.⁶⁰

Převedením pracovníka na jiné pracoviště se sice úřady, které na sebe vzaly povinnosti bývalého rektorátu UK, zřekly povinnosti stanovování vlastní pracovní náplně pro dotyčného pracovníka a jeho finančního odměňování, ale jistá míra pravomocí jim stále ještě zůstávala. Nepochybně to byly přinejmenším pravomoci kontrolního a disciplinárního rázu a pokračující supervize nad jeho vhodným pracovním zařazením. Dotyčný pracovník byl povinen místo mu přidělené přijmout. Pokud chtěl být zaměstnán na jiném místě, jež rovněž odpovídalo okruhu institucí, kam bylo převedení dovoleno, nemohl tam přejít jen na základě osobní dohody, ale musel požádat příslušné osoby z okruhu německého komisaře nad uzavřenými českými školami o provedení změny v převedení.⁶¹ Pokud chtěl pracovat v jiné, např. soukromé firmě, mohl tak učinit pouze za cenu výpovědi ze svého služebního místa na UK.

Perzekuce: K výše uváděným způsobům uplatnění, které vesměs měly svůj normativně předepsaný podklad, musíme při sledování dění v průběhu protektorátu přidat ještě jednu skupinu. Jde o skupinu osob, u nichž nás dodatečné zápisy v evidenci (zpravidla v kolonce 9 nebo 10) informují buď o jejich zatčení v důsledku jejich protiněmecké činnosti, nebo o jejich věznění či přímo fyzické likvidaci (zpravidla formou popravu). Jakkoli jde o skupinu, s jejíž klasifikací si úředníci zapisující do evidence příliš nevěděli rady a nevytvořili pro ni jednotný způsob evidence, neznamená to, že by byla plně odtržena od tehdy na

⁵⁸ K platovým a finančním souvislostem převedení profesora nebo vysokoškolského asistenta jinam viz F. HAVELKA, *Služební právo*, s. 137–138.

⁵⁹ Viz § 2 vládního nařízení č. 379/1938 Sb.

⁶⁰ Viz § 25 vládního nařízení č. 379/1938 Sb. Konkrétně se tak otvírala cesta k převedení do služeb korporací (ústavů, podniků, fondů a zařízení), které buď obstarávaly úkoly veřejné správy, hospodařily s veřejnými prostředky, nebo jejichž hospodářské výsledky byly určeny pro veřejně prospěšné účely, nebo které byly vlastněny či spravovány státem či veřejnoprávními korporacemi, nebo v nichž stát či veřejnoprávní korporace měly podíl na jejich řízení nebo se v nich kapitálově účastnily.

⁶¹ To byl případ asistenta FF UK Jaroslava Rameše.

UK uznávaných normativních pravidel. U některých z těchto případů můžeme totiž prokázat (a u řady dalších předpokládat), že záhy po zjištění o zatčení dotyčné osoby bylo s ní na UK zahájeno disciplinární řízení (pravděpodobně v souladu s postupem předepsaným disciplinárním řádem vyhlášeným v zákoně č. 79/1919 Sb. o služebním poměru učitelů vysokoškolských) za účelem dosažení legitimacy jejich propuštění ze svazku pracovníků univerzity.

3. Umístování profesorů a dalších vědecko-pedagogických pracovníků UK po uzavření českých vysokých škol na podzim 1939

Přikročíme nyní k vlastnímu statistickému zpracování informací, a to k výchozímu stavu, tedy pro situaci na podzim 1939. Sledování jsme podrobili jednotlivé výše vymezené vědecko-pedagogické kategorie ve vztahu ke skupinám jejich budoucího uplatnění, a to jednak pro celou UK, a dále jednotlivě i pro její fakulty.

Tab. č. 2.: Umístění profesorů a dalších vědecko-pedagogických pracovníků UK po uzavření českých vysokých škol – výchozí stav (podzim 1939) a jeho komparace se situací ve školním roce 1938/39

	ŘP	MP	NMP	NMP/A	SP	D	D/A	A	Celkem
Dovolená s čekatelným	44	29	0	0	0	0	0	0	73
Důchod	22	1	0	0	0	0	0	0	23
Úmrtí	3	3	2	0	0	6	1	1	16
Odhod z UK	1	0	0	0	0	0	3	19	23
Zaměstnán jinde	22	10	35	2	1	142	38	88	338
Neuvedeno	2	1	2	0	0	7	1	1	14
Celkem	94	44	39	2	1	155	43	109	487
Školní rok 1938/39	108	80			2	203		253 (315)	646 (708)
Změny 1938–1939	–14	+5			–1	+5		–144 (–280)	–159 (–221)

V řádku označeném „Školní rok 1938/39“ je zaznamenán počet vyučujících na UK v akademickém roce 1938/39 (tedy v období poznamenaném mnichovskými událostmi a vytvořením protektorátu), tak jak je uváděn ve standardních statistikách věnovaných univerzitě.⁶² Můžeme se tedy nejprve pokusit odhadnout proměny v počtu vyučujících v tomto období, a to s vědomím, že se v jeho průběhu uplatňovaly v důsledku politických tlaků jak tendence

⁶² Jan HAVRÁNEK – Zdeněk POUŠTA (eds.), *Dějiny Univerzity Karlovy, IV, 1918–1990*, Praha 1998, s. 596.

ke zvýšení počtu vyučujících (umístění profesorů a dalších odborníků navrátilivších se ze Slovenska), tak i k jeho snížení (snížení penzijního věku profesorů ze 70 na 65 let, rozvazování pracovního poměru s vyučujícími spojovanými s „neárijským původem“ a nevhodnými politickými aktivitami).⁶³ Porovnání nám naznačuje, že k nejvýraznějšímu úbytku došlo v řadách řádných profesorů, a to o 14 osob, tedy o více než jednu desetinu, kdežto v řadách mimořádných profesorů a docentů můžeme pravděpodobně vysledovat velmi mírné přírůstky. Údaje o asistentech, a tím pádem i o celkovém počtu osob vyučujících na univerzitě, se nám ovšem velmi výrazně rozcházejí v neprospěch pozdějšího pramene. Tento nepoměr se ještě zvýší, vezmeme-li v úvahu výpověď univerzitní statistiky o existenci dalších kategorií vyučujících (tedy „suplentů“ a „jiných učitelů“ – jejich započtení nás dovádí v posledních dvou řádcích tabulky č. 2 k údajům uváděným v závorce).

I když se nedá vyloučit, že se do tohoto výrazného snížení počtu nějakým způsobem podepsalo hromadnější propouštění v těchto kategoriích již před listopadem 1939, je podle našeho názoru tento rozdíl způsobem především rozdílnou metodikou uplatňovanou při vytváření podkladů. Zatímco statistika uplatňovaná v rámci ještě fungující UK měla za úkol podchytit všechny reálně využitelné pedagogické síly, které mohly zajišťovat výuku, a to bez ohledu na případné finanční závazky univerzity vůči nim, tedy i desítky bezplatných asistentů a dalších pomocných vědeckých sil, často z řad studentů vyšších ročníků. Pramen, který zde sledujeme, si kladl za cíl především úplnou registraci osob, vůči kterým vznikla po uzavření českých vysokých škol povinnost státu postarat se v důsledku služební pragmatiky a následných předpisů o jejich finanční zajištění a odborné využití. Registruje tedy pouze ty vysokoškolské asistenty, jejichž pracovní poměr je vřazoval do svazku „státních osob učitelských“.

Věnujme nyní pozornost tomu, co nám tabulka č. 2 říká o distribuci vědeckých a pedagogických pracovníků UK po uzavření českých vysokých škol na podzim 1939. Jakkoli v obecném povědomí panuje přesvědčení, že většina z těchto pracovníků UK byla po listopadu 1939 poslána na dovolenou s čekatelným, nebylo tomu očividně tak. Naprostá většina z těch, kteří se ocitli v dané evidenci, totiž více než dvě třetiny (69 %) z nich, našla uplatnění pod patronací protektorátních úřadů a institucí na jiném, odborném či správním, neuniverzitním pracovišti. Dovolená s čekatelným se sice co do početnosti umístila na druhém místě, nicméně je třeba konstatovat, že se zpočátku (1939–1940) týkala pouze 15 % zaměstnanců univerzity, a to vesměs z řad řádných a mimořádných profesorů. Necelých 5 % bylo posláno do penze a dalších necelých 5 % odešlo jinam mimo univerzitu většinou asi o své vůli (viz kolonka „Odchod z UK“).⁶⁴ Na sklonku roku 1939 je ještě relativně malý počet lidí ze zaměstnanců UK postižen úmrtím (3%).

⁶³ Viz Jan HAVRÁNEK, *Univerzita Karlova, rozmach a perzekuce*, in: J. Havránek – Z. Pousta (edd.), *Dějiny Univerzity Karlovy*, IV, s. 19–60, zde s. 47.

⁶⁴ Podstatná část záznamů, které můžeme zařadit do kategorie „Odchod z UK“, se dotýká asistentů LF UK (v několika případech též PŘF UK), kterým nebyla prodloužena jejich asistentická smlouva; výslovně se u nich uvádí „nicht weiterbestellt“, tedy „už neurčen“. V některých případech můžeme přímo doložit, že dotýčný si našel vhodnější zaměstnání jinde. V jiném případě můžeme tušit, že za propuštěním stál odchod dotýčného do exilu (na PŘF UK Jaromil Sládek a na ThF UK František Dvorník).

Tab. č. 3: Umístění profesorů a dalších vědecko-pedagogických pracovníků FF UK po uzavření českých vysokých škol – výchozí stav (podzim 1939)

	ŘP	MP	SP	NMP	D	NMP/A	D/A	A	Celkem
Dovolená s čekatelným	23	9	0	0	0	0	0	0	32
Důchod	6	0	0	0	0	0	0	0	6
Úmrtí	0	0	0	0	1	0	0	0	1
Odchod z UK	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Zaměstnán jinde	0	0	1	3	35	0	5	5	49
Neuveдено	2	1	0	1	5	0	0	0	9
Celkem	31	10	1	4	41	0	5	5	97

Necelá stovka vědeckých a pedagogických sil, které nám náš pramen umožňuje podchytit na podzim 1939 na FF UK, představovala asi pětinu z celkového počtu vyučujících na celé univerzitě. Protože si však tato fakulta společně s PF a ThF výrazně uchovávala konzervativní strukturu zděděnou z 19. století, náležela mezi zdejšími vyučujícími profesorskému sboru významná role nejen z hlediska jeho zákonem a tradicí přiznaných rozhodovacích pravomocí, ale i z hlediska jeho početního podílu. V případě uvedených 45 řádných a mimořádných profesorů, respektive 46 i s jedním smluvním profesorem, představovalo téměř polovinu z celkového počtu jejich vědecko-pedagogických sil. Naprostá většina z nich byla po uzavření českých vysokých škol převedena na dovolenou s čekatelným, protože jen šest z nich bylo posláno do penze a tři neplacení mimořádní profesori spolu se smluvním profesorem byli odkázáni na jiné pracoviště.

Mezi další vyučující zde patřili zejména docenti. Těch máme podle daného pramene dosvědčeno na podzim 1939 celkem 46. V menší míře i asistenti, kterých tu ve sledovaném období podle pramene pracovalo deset, z poloviny se však překrývali s docentskou skupinou. S výjimkou jednoho dosvědčeného úmrtí, kdy šlo o docenta Josefa Matouška (1906–1939) popraveného 17. listopadu 1939, jehož úmrtí je v prameni zaznamenáno bez

Tab. č. 4: Umístění profesorů a dalších vědecko-pedagogických pracovníků PF UK po uzavření českých vysokých škol – výchozí stav (podzim 1939)

	ŘP	MP	SP	NMP	D	NMP/A	D/A	A	Celkem
Dovolená s čekatelným	2	10	0	0	0	0	0	0	12
Důchod	8	0	0	0	0	0	0	0	8
Úmrtí	3	0	0	0	0	0	0	0	3
Odchod z UK	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Zaměstnán jinde	0	0	0	0	14	0	1	1	16
Neuveдено	0	0	0	0	0	0	1	0	1
Celkem	13	10	0	0	14	0	2	1	40

jakýchkoli přidanych konotací, zde byli jak docenti, tak i asistenti zařazení, spolu s již výše uvedenými neplacenými mimořádnými profesory, do skupiny „Zaměstnán jinde“. Tak se stalo, že z celkového počtu osob věnujících se bádání a výuce na FF UK se tato skupina stala jednoznačně nejpočetnější. Celkem 49 osob do ní zařazených představuje mírně nadpoloviční většinu, zatímco 32 osobám zařazeným do skupiny na dovolené s čekatelným odpovídá třetina.

PF UK (tabulka č. 4) patřila v rámci univerzity k menším fakultám; podle daného pramene celkový počet osob věnujících se na ní vědecké a pedagogické činnosti odpovídal 40, což představovalo pouhých 8 % z celkového stavu na UK. Zdejších 23 profesorů představovalo bezpečně víc než polovinu z pedagogického personálu. Nejvíce se mezi nimi uplatnilo umístění na dovolenou s čekatelným (12 osob), relativně vysoký však byl i počet profesorů penzionovaných (8 osob) a zemřelých (3 osoby).

Kromě profesorského sboru na PF UK působili především docenti, a to jednak soukromí (14 osob), jednak na asistentském místě (2 osoby); dosvědčen je i jeden služební pragmatice podřízený vysokoškolský asistent. Právě tyto neprofesorské kategorie způsobily, že i na PF UK celkově se z hlediska budoucího uplatnění na prvním místě prosadila skupina „Zaměstnán jinde“ (16 osob, tedy 40 % z celkového stavu fakulty), kdežto skupina „Dovolená s čekatelným“ skončila až na druhém místě (12 osob, tedy 30 % z celkového stavu).

Tab. č. 5: Umístění profesorů a dalších vědecko-pedagogických pracovníků ThF UK po uzavření českých vysokých škol – výchozí stav (podzim 1939)

	ŘP	MP	SP	NMP	D	NMP/A	D/A	A	Celkem
Dovolená s čekatelným	5	2	0	0	0	0	0	0	7
Důchod	2	0	0	0	0	0	0	0	2
Úmrtí	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Odchod z UK	1	0	0	0	0	0	0	0	1
Zaměstnán jinde	1	0	0	0	0	0	1	1	3
Neuvedeno	0	0	0	0	1	0	0	0	1
Celkem	9	2	0	0	1	0	1	1	14

Nejmenší fakulta UK (celkem jen 3% z celkového počtu osob ve sledované evidenci) disponovala v době svého uzavření na podzim 1939 celkem 11 profesory (devíti řádnými a dvěma mimořádnými), což představovalo čtyři pětiny ze všech osob podchycených daným pramenem. Na dovolenou s čekatelným bylo posláno sedm osob (vesměs z řad profesorů), což představovalo polovinu z osob evidovaných na fakultě. Dva řádní profesoři byli penzionováni a jeden emigroval.⁶⁵ Do skupiny „Zaměstnán jinde“ byly zařazeny tři osoby (tedy něco přes pětinu ze sledovaných osob), řádný profesor Josef Cibulka (1886–1968), který byl převeden do MŠANO, a posléze do Národní galerie, a dvě další osoby do Pedagogické knihovny Komenského v Praze.

⁶⁵ František Dvorník byl zařazen do kolonky „Odchod z UK“.

Tab. č. 6: Umístění profesorů a dalších vědecko-pedagogických pracovníků PřF UK po uzavření českých vysokých škol – výchozí stav (podzim 1939)

	ŘP	MP	SP	NMP	D	NMP/A	D/A	A	Celkem
Dovolená s čekatelným	14	6	0	0	0	0	0	0	20
Důchod	5	0	0	0	0	0	0	0	5
Úmrtí	0	2	0	0	3	0	1	0	6
Odchod z UK	0	0	0	0	0	0	3	2	5
Zaměstnán jinde	4	0	0	9	29	0	14	10	66
Neuvedeno	0	0	0	1	0	0	0	0	1
Celkem	23	8	0	10	32	0	18	12	103

PřF UK se svou velikostí blížila FF UK; pracovalo na ní celkem evidovaných 103 osob, což odpovídá 21 % z celkového stavu na UK. Profesorský sbor zde představovala 41 osoba, což početně odpovídalo dvěma pětinám z celkového počtu vyučujících na této fakultě podle evidence v daném prameni. Z profesorského sboru PřF UK odešla téměř polovina na dovolenou s čekatelným (20 osob), došlo však v jeho řadách i ke dvěma úmrtím a pěti penzionováním. Kategorie „Zaměstnán jinde“ se rovněž již poměrně viditelně uplatnila i v rámci profesorského sboru, a to v čtyřech případech u profesorů řádných a v devíti případech u placených profesorů mimořádných.

Kromě profesorského sboru na fakultě působilo ještě 32 soukromých docentů, 18 docentů na asistentském místě a 12 asistentů. V rámci celkového osazenstva fakulty se ze skupin budoucího uplatnění naprosto přesvědčivě na prvním místě umístila skupina „Zaměstnán jinde“, do které byly zařazeny téměř dvě třetiny z celkového stavu (66 osob). Na dovolenou s čekatelným byla poslána pětina z celkového počtu vědeckých a pedagogických osob na fakultě (20 osob), kategorie „Důchod“, „Úmrtí“ a „Odchod z UK“ představovaly každá 5–6 % z celkového stavu.

Tab. č. 7: Umístění profesorů a dalších vědecko-pedagogických pracovníků LF UK po uzavření českých vysokých škol – výchozí stav (podzim 1939)

	ŘP	MP	SP	NMP	D	NMP/A	D/A	A	Celkem
Dovolená s čekatelným	0	2	0	0	0	0	0	0	2
Důchod	1	1	0	0	0	0	0	0	2
Úmrtí	0	1	0	2	2	0	0	1	6
Odchod z UK	0	0	0	0	0	0	0	17	17
Zaměstnán jinde	17	10	0	23	64	2	17	71	204
Neuvedeno	0	0	0	0	1	0	0	1	2
Celkem	18	14	0	25	67	2	17	90	233

LF byla v rámci celé UK fakultou zcela výjimečnou jak svou velikostí, tak i vnitřní strukturou. To bylo nepochybně ovlivněno především jejím napojením na nemocnice, polikliniky a další zdravotnická zařízení. Na podzim 1939 je na ní v rámci personálu podléhajícího služební pragmatice doloženo celkem 233 osob, což odpovídá téměř polovině (48 %) z celkového stavu na UK. Profesorský sbor zde představovalo 59 osob, tedy čtvrtina osazenstva celé fakulty. Výrazným rysem odlišujícím LF od ostatních fakult UK byl fakt, že v rámci profesorského sboru měli více než dvoupětinový podíl neplacení mimořádní profesoři. Jednalo se celkem o 25 osob a dvě další na asistentském místě, tedy většinou odborníky, kteří zároveň pracovali na vedoucích místech ve zdravotnických zařízeních vydržovaných z veřejných zdrojů. Dovolené s čekatelným se na celé fakultě dočkali pouze dva mimořádní profesoři, zatímco naprostá většina zdejšího profesorského sboru (52 osob, tedy 88 %) byla z hlediska svého budoucího uplatnění zařazena do skupiny „Zaměstnán jinde“. Kromě toho došlo v rámci profesorského sboru LF UK ke třem úmrtím a dvěma odchodům do důchodu.

Početně nejsilnější vědecko-pedagogickou kategorií na LF UK představovali vysokoškolští asistenti, konkrétně 90 osob, tedy 39 % z celkového stavu fakulty. Po nich následovali docenti, konkrétně 67 osob, tedy 29 %. K tomu je třeba připomenout i dalších 17 docentů na asistentských místech. Z celkového počtu osazenstva na LF UK se z hlediska budoucího uplatnění jako první umístila jednoznačně skupina „Zaměstnán jinde“, v níž se vyskytoval téměř celý personál fakulty (88 %). Výrazně menší, byť stále ještě zřetelný podíl zaujímal skupina osob, které se rozhodly z LF UK odejít nepochybně do zdravotnické soukromé sféry, konkrétně šlo o 17 osob, tedy 7 % z celkového počtu; výskyt zařazení do jiných skupin (převedení na dovolenou s čekatelným či do důchodu, úmrtí) byl marginální.

4. Převedení profesorů a dalších pracovníků UK na jiná pracoviště po uzavření českých vysokých škol

Daný pramen umožňuje do značné míry identifikovat konkrétní pracoviště, na která byli pracovníci UK na podzim 1939 převedeni. Lze tak i odpovědět na otázku, zda skutečně v souladu s předpokladem vyjádřeným v prováděcích normách byl tento přechod cílen převážně do státní a veřejnoprávní sféry, respektive jaký byl podíl soukromých institucí na něm. Z toho důvodu jsme veškerá uvedená pracoviště budoucího uplatnění osob převedených z UK podrobili následující klasifikaci podle jejich zřizovatele:

- státní (protektorátní) správa;
- zemská samospráva;
- obecní (městská) samospráva, tzn. především Magistrát hl. m. Prahy;
- soukromé instituce;
- jiné.⁶⁶

Výsledky rozříděné podle jednotlivých fakult přináší tabulka 8.

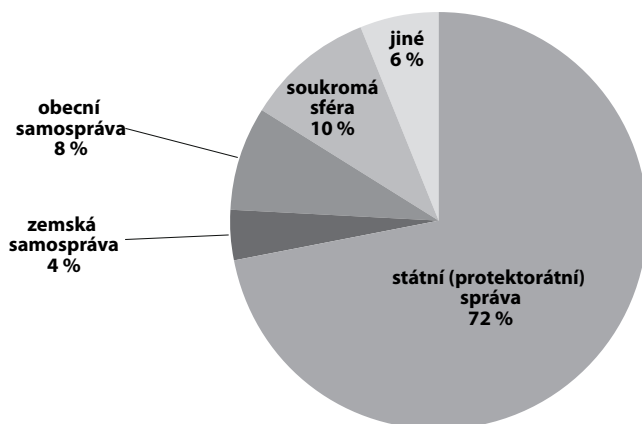
⁶⁶ Tato poslední skupina se týká těch, kteří byli – naprosto výjimečně – zaměstnáni na NKU, v jiných německých institucích či získali akademickou pozici v zahraničí, především na Slovenské univerzitě v Bratislavě.

Tab. č. 8: Přesun profesorského sboru a dalších vědecko-pedagogických pracovníků z UK na jiná pracoviště (podle fakult, podzim 1939)

	Státní správa	Zemská samospráva	Obecní samospráva	Soukromé instituce	Jiné	Celkem
FF UK	37	7	2	1	2	49
PF UK	12	0	1	1	2	16
LF UK	131	3	25	31	14	204
PřF UK	60	3	0	2	1	66
ThF UK	2	1	0	0	0	3
Celkem	242	14	28	35	19	338

V zásadě nepřekvapuje, že největším počtem osob, které našly roku 1939 uplatnění na jiných (neuniverzitních) pracovištích, se na pražské univerzitě mohla vykázat LF UK, kde se jednalo o 204 osoby. Podstatně méně takových případů bylo na PřF UK (66 osob) a na FF UK (49 osob); na PF UK a ThF UK se takto převedené osoby nacházely jen ve velmi malém počtu. Téměř až tři čtvrtiny osob z původně působících před listopadem 1939 na UK našly posléze uplatnění na pracovištích, která spadala do kompetence či byla pod kontrolou státní autonomní (protektorátní) správy, tedy především ministerstev či jiných centrálně řízených úřadů či ústavů. Uplatnění zde odborníci převedení z UK našli hlavně v ústavech a badatelských zařízeních, v různých komisích, nemocnicích apod., část z nich však byla převedena na více méně úřednickou činnost. Jedna desetina pak přešla na pracoviště soukromá, respektive do soukromé praxe. Pod pracoviště kontrolovaná zemskou (samo)správou, tzn. v případě UK dozorovanou Zemským úřadem (dále jen ZÚ) v Praze, přešla pouhá 4 % takových pracovníků; pod komunální správu bylo přeřazeno 8 % pracovníků, přičemž se jednalo ponejvíce o lékaře. Pro celou univerzitu situaci shrnuje graf č. 1.

Graf. č. 1: Přesun profesorského sboru a dalších vědecko-pedagogických pracovníků z UK na jiná pracoviště (podzim 1939)

Situaci na UK můžeme srovnat s vývojem na jiné významné pražské české vysoké škole, jakou představovalo ČVUT.⁶⁷ Ukazuje se, že i zde byla v letech 1939–45 situace velmi podobná. Naprostá většina osob, jež byly převedeny z vysoké školy na jiné pracoviště, byla i zde umístěna v okruhu státní (protektorátní) správy (76 %) a srovnatelné byly i další položky, tedy zemská (samo)správa (rovněž 4 %), obecní samospráva (2 %), soukromá sféra (rovněž 10 %) i jiné (2 %). Nejvýraznějším rozdílem byl výskyt odchodů některých odborníků do testovacích ústavů napojených na průmysl (jejich podíl dosahoval 6 %), protože do této sféry se z UK neodcházelo. Zřejmý je konečně rozdíl mezi jednotlivými obory, respektive profesním zaměřením. Zatímco např. lékaři zpravidla našli i po listopadu 1939 až do roku 1943 pozice na klinikách či ústředních ústavech typu Státního zdravotního ústavu (dále jen SZÚ), technici mohli najít uplatnění buď přímo v průmyslové výrobě, korporátní sféře či pracovních skupinách na ni napojených, nebo protektorátní administrativě, což ovšem zase úzce souviselo s pozicí Prahy jakožto hlavního města protektorátu. Jen u letecké výroby se odhaduje, že mohla absorbovat až jeden tisíc technických výzkumných pracovníků.

Kompletní analýza toho, které konkrétní instituce se uplatnily mezi těmi, kam byli převedeni pracovníci UK po uzavření českých vysokých škol na podzim 1939, není na tomto místě možná, ale jistě bude nabídnuta v budoucnosti. Protože však v rámci této práce bylo nutné verifikovat řadu hypotéz, které zde byly vysloveny a které s tímto tématem souvisí, byla vybrána k předběžnému náčrtu situace FF UK, což je předmětem následujícího malého exkurzu.

Na FF UK bylo do skupiny budoucího uplatnění „Zaměstnan jinde“ převedeno celkem 49 osob, a to:

- v rámci služebních kategorií ŘP a MP to nebyla žádná osoba;
- v rámci NMP šlo o tři osoby. Již zmiňovaný V. Vojtíšek byl odkázán na pražský magistrát, v jehož službách jako městský archivář už dlouho sloužil, a dlouholetý ředitel Archivu ministerstva vnitra Jaroslav Prokeš (1895–1951) na Ministerstvo vnitra, kde měl působit jako ministerský rada pro oblast archivnictví. Třetím neplaceným mimořádným profesorem byl fonetik Bohuslav Hála (1894–1970), který vlastně působil před listopadem 1939 na FF UK na pozici asistenta tamní fonetické laboratoře. Po uzavření českých vysokých škol přenesl těžiště této laboratoře do České akademie věd a umění (dále jen ČAVU), kde se s velkou energií věnoval budování a zpřístupňování jejího Fonografického archivu; daný pramen ho uvádí jako pracovníka Archivu a laboratoře pro experimentální fonetiku při ČAVU;⁶⁸
- jeden SP, který byl přeřazen do Národní a univerzitní knihovny (N. L. Okuněv);
- do kategorie D (výše jsme ji více méně ztotožnili se skupinou soukromých docentů) bylo zařazeno 35 osob. V jejich případě to byly z velké části střední školy, na nichž tyto osoby působily většinou v roli profesorů.⁶⁹ Řada z nich našla uplatnění v Národním

⁶⁷ K tomu A. KOSTLÁN – M. V. ŠIMŮNEK – M. HOŘEJŠ, *Between Persecution and Redeployment*, s. 115.

⁶⁸ Viz Bohuslav HÁLA, *Fonografický archiv České akademie věd a umění v Praze*, in: *Národní listy* 80/226, 21. 8. 1940, s. 2. K jeho osobě srov. Bohuslav HAVRÁNEK, *Český fonetik Bohuslav Hála šedesátníkem*, in: *Naše řeč* 37/1–2, 1954, s. 30–33.

⁶⁹ Zde lze nalézt i řadu zvučných jmen, jako jsou např. Vojtěch Jirátko, Václav Černý, Jan Patočka, Jaromír Pečírka či Jan Filip.

muzeu (dále jen NM) v Praze a v jeho knihovně,⁷⁰ v Národní a univerzitní knihovně⁷¹ či Slovníku jazyka českého při ČAVU.⁷² Psychotechnik Jan Doležal (1902–1965) dlouhodobě působil v tehdejší Ústavu lidské práce (dále jen ÚLP; předtím Ústřední psychotechnický ústav československý), který od roku 1942 spadl pod Ministerstvo hospodářství a práce. Řada dalších docentů FF UK se podílela přímo na činnosti proktorátních ministerstev školství, popř. vnitra,⁷³ nebo i úřadů, jako byl Státní úřad statistický.⁷⁴ Jeden z docentů se ocitl de facto v zahraničí, když se rozhodl i nadále působit na bratislavské univerzitě.⁷⁵

- ve služební kategorii D/A je uvedeno celkem pět osob. Tyto osoby byly umístěny jednak na různá místa, kde se dala předpokládat možnost pokračování v odborném bádání,⁷⁶ a dále také našli – paralelně k již výše uvedeným případům – své uplatnění v proktorátní správě.⁷⁷ Ojediněle se tu uplatnila i výuka na odborné obchodní škole, jako v případě polonisty a znalce staré Prahy Karla Krejčího (1904–1979).
- ve služební kategorii A máme dosvědčeno rovněž pět osob, jejichž uplatnění od podzimu 1939 velmi připomíná předchozí skupinu. Nalezneme zde tedy nejenom možnost působit nadále v odborné činnosti v NM či na jiném pracovišti,⁷⁸ ale i převedení do služby na ministerstvu.⁷⁹

Zřetelně se ukazuje, že pro skupinu budoucího uplatnění „Zaměstnan jinde“ se na FF UK na podzim 1939 nabízely různé strategie. Osobám, kterým dosud stát zajišťoval hlavní příjem právě prostřednictvím fakulty a u nichž nebyla možnost jejich převedení na dovolenou s čekatelným nebo do důchodu, přikázaly nadřízené úřady jiné s příjmem spojené uplatnění buď na odborných zařízeních, nebo ve veřejné správě (v případě FF UK to jsou kategorie SP, D/A a A). Osobám, kterým zajištění jejich hlavního příjmu proudilo doposud odjinud (tedy v kategoriích NMP a D), nadřízené úřady přikázaly jako místa jejich budoucího působení právě ony instituce, na nichž dotyční doposud působili. Ponechávaly si však nad nimi jistou míru dalšího vlivu a kontroly, o jehož rozsahu se můžeme zatím jen dohadovat.

⁷⁰ Byli to Antonín Grund, Jan Květ, Gustav Skalský a Karel Guth; Drahomíra Stránská je pramenem uváděna jako „Musealoberkommissarin“, tedy ve funkci, do níž byla jmenována v červnu 1939, přičemž pozdější proměny jejího pracovního zařazení nejsou zaznamenány. K ní blíže Judita HRDÁ, *Drahomíra Stránská – první dáma českého národopisu 20. století*, in: *Český lid* 86/4, 1999, s. 363–367.

⁷¹ Byli to Karel Galla a Flora Kleinschnitzová.

⁷² Byl to Jan B. Čapek.

⁷³ Ve významných funkcích se tu uplatňovali František Roubík, Karel Kazbunda, Josef Beneš, Richard Beneš a pravděpodobně i Zdeněk V. Tobolka.

⁷⁴ Byli to Zdeněk Ullrich a Otakar Machotka.

⁷⁵ Šlo o germanistu Františka Kaldu.

⁷⁶ Rudolf Holinka byl z historického semináře FF UK přemístěn do rukopisného oddělení Národní a univerzitní knihovny v Praze. Zdeněk Kalista pracoval během války na edici Sněmů českých v pražském Zemském archivu. Blíže viz *Zpráva o činnosti Českého zemského archivu za léta 1934–1941*, in: *Zprávy Českého zemského archivu* 9, 1946, s. 357; Zdeněk KALISTA, *Po proudu života*, II, Brno 1996, s. 504. U klasické archeoložky Růženy Vackové pramen (snad omylem) jako její nové působiště uvádí „Institut für Ur- und Frühgeschichte“.

⁷⁷ Výtvarného teoretika Františka Kovárnu měl podle německé evidence našeho pramene nejprve přijmout „Amt der Volksaufklärung“, tzn. Úřad lidové osvěty pod vedením E. Moravce; on sám však žádal o přidělení na Umělecko-průmyslovou školu, což se mu v roce 1942 skutečně podařilo.

⁷⁸ Jaromír Novák a Josef Tichý působili nadále v NM v Praze; pedagog a psycholog Jaroslav Rameš byl původně přidělen ÚLP, dle rukopisné poznámky byl však později převeden do Pedagogické knihovny. Asistent slovanického semináře Stanislav Petíra byl umístěn v Státním ústavu pro lidovou píseň, takže můžeme opravit tvrzení dosavadní literatury, podle níž zde začal pracovat až v roce 1945 – srov. Adéla JÚNOVÁ-MACKOVÁ, *Státní ústav pro lidovou píseň a Československá akademie věd 1952–1953*, *Český lid* 102/4, 1945, s. 419–435, zde s. 421.

⁷⁹ Na MŠANO působil Josef Šedivý.

5. Další změny v průběhu protektorátu a konečný stav evidence na jaře 1945

Zmíněné vládní nařízení č. 32 z března 1939 mělo původně omezenou platnost pouze do konce roku 1940. To byla doba, za kterou tehdejší vláda hodlala vyřešit rozmístění těch českých profesorů a dalších vysokoškolských pedagogů, kteří se navrátili z osamostatnivšího se Slovenska. Když později této normy bylo využito pro dislokaci vysokoškolského personálu po uzavření českých vysokých škol v listopadu 1939, došlo k prodloužení platnosti této normy až do konce roku 1942, tzn. v souladu s původně vyřčeným předpokladem, že se české vysoké školy uzavírají na dobu tří let.⁸⁰ V roce 1942 se tato doba začínala pomalu blížit k svému naplnění, takže tehdy vcelku zákonitě začala stoupat mezi některými profesory a dalšími nevyučujícími nervozita, vyplývající z nejasnosti jejich dalšího osudu. Přispíval k tomu i fakt, že podle platného zákonného vymezení měly být osoby na dovolené s čekatelným po uplynutí tří let převáděny na dočasný odpočinek.⁸¹

O tehdy vládnoucích obavách máme k dispozici řadu dokladů. Tak např. literární teoretik Jan Mukařovský (1891–1975) napsal v květnu 1943 v narážce na tento stav v soukromém dopise: „(...) můžeme tedy podle všeho očekávat, že brzy dojde k nějakému rozhodnutí o nás všech;“ lingvista Vladimír Šmilauer (1895–1983) později napsal (možná poněkud účelově): „Čekali jsme tehdy s napětím, jak bude naše otázka vyřízena. Mluvílo se o tom, že starší budou pensionováni, mladší pak budou zařazeni do zbrojního průmyslu, nebo (podle jedné verze) posláni jako vědečtí pracovníci do ústavů v Polsku.“⁸² Šmilauerova rezignace na dovolenou s čekatelným a jeho přechod do svazku Nadace Reinharda-Heydricha (*Reinhard-Heydrich-Stiftung*; dále jen RHS), který byl zaregistrován i v dané evidenci, se mohl za daných okolností jevit jako dobou podmíněný pokus o udržení pevné půdy pod nohama.⁸³

S největší pravděpodobností na podzim 1940 nacistické vedení nicméně došlo k rozhodnutí, že znovuotevření českých univerzit bude odloženo až na období po „vítězné válce“, což ovšem tehdy nebylo nijak veřejně oznámeno; k tomu došlo až v říjnu 1942 v projevu K. H. Franka proneseném u příležitosti přejmenování Nábřeží Reinharda Heydricha v Praze.⁸⁴ Tím se samozřejmě staly iluzorními i možnosti zpětného převedení dotčených z dovolené s čekatelným zpět do regulérního pracovního poměru. Přítom od května 1940 rostl z německé strany tlak, aby se co nejvíce eliminovaly pracovní vztahy vysokoškolských pedagogů

⁸⁰ Došlo k tomu vládním nařízením ze dne 23. ledna 1941, kterým se prodlužuje účinnost vládního nařízení ze dne 2. března 1939, č. 32 Sb. II., o mimořádných opatřeních personálních na vysokých školách (č. 374/1941 Sb.). K prodloužení platnosti ustanovení tohoto nařízení viz též NA Praha, fond MPOŽ, kart. 165, korespondence prezidia MPOŽ s MŠANO, 1939–40.

⁸¹ Viz § 76, odst. 2 služební pragmatiky (č. 15/1914 ř. z.), cit dle F. HAVELKA, *Služební právo*, s. 245.

⁸² Citace viz Marie HAVRÁNKOVÁ (ed.), *Pražský lingvistický kroužek v korespondenci. Bohuslav Havránek, Roman Jakobson, Vilém Mathesius, Jan Mukařovský, Bohumil Trnka, Miloš Weingart. Korespondence z let 1923–1970*, Praha 2008, s. 287–288. Dále stov. Martina ŠMEJKALOVÁ, *Praporu věren i ve ztraceném boji. Vladimír Šmilauer – život a dílo filologa (1895–1983)*, Praha 2015, s. 105–106.

⁸³ K tomu viz M. ŠMEJKALOVÁ, *Praporu věren*, s. 105–106, a také Václav VELČOVSKÝ, *Čeština pod hákovým křížem*, Praha 2016, s. 147. K RHS viz Andreas WIEDEMANN, *Nadace Reinharda Heydricha v Praze (1942–1945)*, Praha 2000.

⁸⁴ S. BIMAN, *17. listopad*, s. 20.

a akademických funkcionářů k MŠANO.⁸⁵ K dalšímu zostření došlo po nástupu Reinharda Heydricha (1904–1942) jakožto zastupujícího říšského protektora do úřadu a dalšího zvýšení německé represe. V říjnu 1941 bylo vydáno nové vládní nařízení č. 44/1942 Sb. o snížení výplat veřejných odpočivných (zaopatřovacích) platů a čekatelného poživatelům vzatým do vazby říšskými orgány.⁸⁶ Výplaty těchto dávek těm, kteří byli zatčeni a vyšetřováni, tak byly sníženy na polovinu.⁸⁷ Vzápětí následovalo i vládní nařízení o vlivu soudního trestního stíhání na služební poměr veřejných zaměstnanců a na veřejnoprávní penzijní pojištění.⁸⁸ V případě těch, kteří byli dáni na dovolenou s čekatelným, se jejich hmotná situace bezesporu zhoršila (úbytek funkčních příplatků atd.); navíc po dosti dlouhou dobu zůstávali v nejistotě ohledně možnosti dalšího zaměstnání na stejné pozici.⁸⁹ I když např. řídicí úsek SD-LA Praha (*SD Leitabschnitt Prag*) předpokládal mnoho intervencí z české strany, začalo se na počátku prosince 1941 rovněž s rozsáhlým penzionováním.⁹⁰

Rozhodnutí o trvalém uzavření vysokých škol nemělo kupodivu za následek urychlenou eskalaci této nedořešené situace, ale paradoxně přispělo k tomu, že byl tento stav fakticky ponechán až do konce okupace. Zřetelným výrazem tohoto faktu se pak stalo druhé prodloužení platnosti vládního nařízení č. 32/1939 Sb. II., k němuž došlo v červenci 1943. Toto „nařízení o mimořádných opatřeních personálních na vysokých školách“ bylo tentokrát „se změnami, vyplývajícími z nové úpravy personálních poměrů ve veřejné správě“ prodlouženo se zpětnou platností od začátku roku 1943 na dobu časově neomezenou, ve skutečnosti až do konce okupace.⁹¹ Nebylo konec konců většího důkazu o přetrvávající sounáležitosti všech osob patřících na podzim 1939 k pedagogickému sboru UK, ať už se jejich osudy v průběhu války jakkoli proměňovaly, než že se o nich z vůle německých, nacistickému režimu oddaných komisařů stále vedla jednotná evidence zachycující významné zvraty v jejich kariéře.

Úředníci pověřeni doplňováním pramene, ze kterého zde vycházíme, nezachycovali zde samozřejmě všechny události kolem evidovaných osob a ponechávali stranou změny, které byly chápány jakožto dočasná opatření vynucená průběhem válečné situace.⁹² Často ani nezachycovali, pokud se dotýčný pracovník působící např. v protektorátní vládní sféře

⁸⁵ NA Praha, fond ÚŘP-114, kart. 544, ÚŘP Eliášovi, 24. 5. 1940; tamtéž, PMR ÚŘP, 12. 6. 1940 a tamtéž, PMR ÚŘP, 15. 6. 1940.

⁸⁶ Vládní nařízení č. 44 ze dne 30. 10. 1941 o snížení výplat veřejných odpočivných (zaopatřovacích) platů a čekatelného poživatelům vzatým do vazby orgány Říše, in: *Sbírka zákonů a nařízení Protektorátu Čechy a Morava*, část 18, 16. 2. 1942, s. 411–414. Dále viz NA Praha, fond ÚŘP-114, kart. 544, přehled penzionovaných v protektorátu sestavený Skupinou I I pro Skupinu I 11 ÚŘP, 14. 7. 1941, a tamtéž, poznámka na přípisu prezidia MŠANO ohledně osob, které měly být penzionovány, 4. 12. 1941.

⁸⁷ Vládní nařízení č. 44 ze dne 30. 10. 1941 (viz předchozí poznámka), s. 411 (§1).

⁸⁸ Viz vládní nařízení č. 136 ze dne 18. 12. 1941, in: *Sbírka zákonů a nařízení Protektorátu Čechy a Morava*, část 31, s. 555–559.

⁸⁹ Např. Otakar ODLOŽILÍK, *Karlova universita 1348–1948*, Praha 1948, s. 70, a dále V. VOJTIŠEK, *Karlova universita*, s. 36. Pro podklady k převedení srov. NA Praha, fond ÚŘP-ST, kart. 87, sig. 109-4-103; tamtéž, kart. 127, sig. 109-7/110; tamtéž, kart. 178, sig. 109-14/47.

⁹⁰ NA Praha, fond ÚŘP-114, kart. 544, Jacobi Heckelovi, 9. 12. 1941.

⁹¹ Stalo se tak vládním nařízením č. 244 ze dne 14. 7. 1943, kterým se znovu prodloužila účinnost vládního nařízení ze dne 2. 3. 1939, č. 32 Sb. II, o mimořádných opatřeních personálních na vysokých školách, ve znění vládního nařízení č. 374 ze dne 23. ledna 1941.

⁹² Takovou změnou bylo např. zařazení docentky FF UK a tou dobou muzejní pracovnice působící v Náprstkově muzeu Drahomíry Stránské do výroby jako dělnice na základě výměru pracovního úřadu v roce 1944. K tomu viz J. HRDÁ, *Drahomíra Stránská*, s. 365; v německé evidenci není tato změna zanesena.

Tab. č. 9: Umístění profesorů a dalších vědecko-pedagogických pracovníků UK po uzavření českých vysokých škol – konečný stav (jaro 1945) a jeho komparace s výchozím stavem (podzim 1939)

	ŘP			MP+ SP ¹			NMP			D			D/A+NMP/D ²			A			Celkem		
	1939	1945	Změna	1939	1945	Změna	1939	1945	Změna	1939	1945	Změna	1939	1945	Změna	1939	1945	Změna	1939	1945	Změna
Dovolena s čekatelným	44	39	-5	29	27	-2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	+1	73	67	-6
Důchod	22	22	0	1	0	-1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	23	22	-1
Úmrtí	3	9	+6	3	3	0	2	4	2	6	6	0	1	1	0	1	1	0	16	23	+7
Odchod z UK	1	2	+1	0	1	+1	0	0	0	0	0	3	8	+5	19	26	+7	23	37	+14	
Zaměstnán jinde	22	14	-8	11	11	0	35	32	-3	142	137	40	35	-5	88	77	-11	338	306	-32	
Perzekuce	0	7	+7	0	3	+3	0	1	+1	0	6	0	2	+2	0	3	+3	0	22	+22	
Neuveдено	2	1	-1	1	0	-1	2	2	0	7	6	1	0	-1	1	1	0	14	10	-4	
Celkem	94	94	0	45	45	0	39	39	0	155	155	45	45	0	109	109	0	487	487	0	

1 Kategorie SP (1 osoba na podzim 1939 i na jaře 1945) byla přiřazena kvůli úspoře místa ke kategorii MP.

2 Kategorie NMP/A (2 osoby na podzim 1939 a 3 osoby v létě 1945) byla kvůli úspoře místa přiřazena ke kategorii D/A.

přemístil na jiné místo, než které bylo u něj v evidenci uvedeno.⁹³ Změny, které zaznamenali, byť třeba nikoli v absolutní úplnosti, mají však přece jen významnou vypovídací schopnost a lze je podrobit následující interpretaci.

Na celé UK i v rámci jednotlivých fakult na jaře 1945 vykazovala evidence stejný počet sledovaných osob jako na podzim 1939 a shodu vykazovaly i jednotlivé služební kategorie (viz tab. č. 9). To bylo dáno tím, že univerzita přestala být v listopadu 1939 živým organismem, který by byl organicky doplňován z vnějších zdrojů. Oproti tomu v jednotlivých skupinách podle nového uplatnění pracovníků uzavřené UK lze zaznamenat viditelný pohyb, i když ani ten není spojen s příliš výraznými přesuny mezi jednotlivými skupinami. Počet osob na dovolené s čekatelným se mírně snížil, a to ze 73 na 67 osob, tedy na 13,8 % z celkového stavu. Došlo i k jisté redukci osob uvolněných pod dohledem příslušných orgánů pro jiná pracoviště, konkrétně z 338 na 306, tedy o 32 osob, což ovšem stále představovalo z celkového stavu 62,8 %. O jednu osobu poklesl i počet osob odeslaných do důchodu, kdy 22 uvedených penzionovaných na jaře 1945 představovalo 4,5% z celkového stavu. Počet zemřelých osob naproti tomu vzrostl z 16 na 23 osob a dosahoval tak 4,7 % z celkového stavu.

Dále se viditelně zvýšil i počet osob ve skupině „Odchod z UK“, a to z 23 na 37 osob, což představovalo 7,6 % z celkového stavu. Některé osoby patřily mezi odborníky, kteří se rozhodli raději pro odchod do exilu,⁹⁴ u jiných zase mohlo dojít k rozvázání pracovního poměru v důsledku jejich perzekuce, nicméně samotný pramen takovéto souvislosti neuvádí či uvádí jiné zdůvodnění. Největší nárůst v této kategorii však souvisel s dobrovolným odchodem asistentů z LF UK na podzim a v zimě 1942, přičemž v takových případech je uvedeno, že dotyčný „rezignoval“. Vzhledem k tomu, že šlo často o později významné odborníky v oblasti zdravotnictví, lze se domnívat, že jejich odchod byl výrazem nespokojenosti s jejich náhradním zaměstnáním, do něhož byli po listopadu 1939 převedeni.

Výraznou změnou, kterou vykazuje evidence pro vědecký a pedagogický personál vázaný k uzavřené UK, je nárůst osob v kategorii „Perzekuce“. Indicie vedoucí k zařazení do této kategorie uvádí celkem u 22 osob, což představuje 4,5 % z celkového stavu.⁹⁵ Byli to:

- z FF UK řádní profesori Josef Páta (1886–1942), popraven; Karel Stloukal (1887–1957), vězněn. Dále docent Julius Heidenreich (1903–1975; později Dolanský), vězněn;
- z PF UK řádný profesor Arnošt Wenig (1893–1964; později Wenig-Malovský), vězněn. Dále mimořádný profesor Jan Matějka (1891–1953), vězněn;
- z PřF UK řádní profesori František Slavík (1876–1957), rektor UK v roce 1937/38, vězněn; František Závíška (1879–1945), zemřel následkem vyčerpání při pochodu smrti. Dále neplacený mimořádný profesor Jaroslav Štorkán (1890–1942), popraven; docent Jan Auerhan (1880–1942),⁹⁶ popraven; a docent na asistentuském místě Radim Nováček (1905–1942), popraven;

⁹³ Tak např. docenta FF UK Otakara Machotku evidence uvádí jako vrchního komisaře Státního úřadu statistického a vůbec nezaznamenává jeho převedení do ÚLP, kde působil až do roku 1945 jako vrchní odborový rada. Viz Zdeněk R. NEŠPOR, *Machotka Otakar*, in: Sociologická encyklopedie (internetový projekt Sociologického ústavu AV ČR): https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Machotka_Otakar [10-10-2021].

⁹⁴ Viz např. řádný profesor historie na FF UK Otakar Odložilík nebo docent literárních věd tamtéž René Wellek.

⁹⁵ Pro srovnání: na MU Brno činily personální ztráty v důsledku nacistické perzekuce 13,4 %, viz Jiří PULEC, *Masarykova univerzita v Brně 1945–1960*, in: Pavel Urbášek – Jiří Pulec et al. (edd.), *Kapitoly z dějin univerzitního školství na Moravě v letech 1945–1990*, Olomouc 2003, s. 69–129, zde s. 69.

⁹⁶ Biograficky viz Jiří MARTINEK, Jan Auerhan, in: Michal V. Šimůnek – Antonín Kostlán (edd.), *Biografický slovník obětí nacistické perzekuce z řad vědecké obce v českých zemích 1939–1945* (I.), Praha 2018, s. 68–71.

- z LF UK řádný profesor Jan Bělehrádek (1896–1980),⁹⁷ vězněn. Dále neplacený mimořádný profesor Josef Charvát (1897–1984),⁹⁸ vězněn; docenti Adolf Fürst (1898–1967),⁹⁹ vězněn; Alexandr (Aleksandar) Gjurič (1898–1944),¹⁰⁰ popraven; Jan Jesenský ml. (1905–1942),¹⁰¹ popraven; a Jiří Syllaba (1902–1997),¹⁰² vězněn; docent na asistent-ském místě Vladimír Bergauer (1898–1942),¹⁰³ popraven; a asistenti Jiřina Čížková (nar. 1908),¹⁰⁴ propuštěna; Andrej Leňo (1908–1976),¹⁰⁵ vězněn; a František Procházka (1908–1944),¹⁰⁶ vězněn a popraven;
- z ThF UK řádný profesor Karel Kadlec (1886–1961), internace. Dále mimořádný profesor a pozdější pražský arcibiskup Josef Beran (1888–1969), internace.

První vlnu perzekucí zachycených v prameni představovaly významné osobnosti, které byly zatčeny 1. září 1939 a jako tzv. národní rukojmí byly převezeny do koncentračních táborů; na UK tento osud potkal lékaře J. Bělehrádka a J. Charváta, jakož i historika K. Stloukala. Vzhledem k tomu, že ve všech třech případech došlo k jejich protekčnímu vyreklamování z vězení či z koncentračního tábora a relativně brzkému návratu do odborného života, lze jen stěží usuzovat, jakým způsobem se hrůzná epizoda jejich života odrazila do jejich úředně vymezeného postavení na UK.¹⁰⁷ Naproti tomu rozborem evidenčních záznamů osob, které se staly předmětem perzekuce později, můžeme dospět k závěru, že jejich propuštění ze svazku UK nebylo svévolným aktem nějakého úředníka nebo činovníka, ale předcházelo mu s velkou mírou pravděpodobnosti disciplinární řízení, byť někdy pravděpodobně jen ve zkrácené a hodně formální podobě. Evidenční karty výslovně dosvědčují průběh disciplinárního řízení u dvou osob v roce 1940¹⁰⁸ a dvou osob v roce 1941.¹⁰⁹ U jiných není explicitní zmínka o disciplinárním řízení, ale je uvedeno

⁹⁷ Biograficky viz Ludmila HLAVÁČKOVÁ – Petr SVOBODNÝ (edd.), *Biografický slovník pražské lékařské fakulty 1348–1939*, I, Praha 1988, s. 147–148 (dále jen BSPLF).

⁹⁸ Biograficky viz BSPFL, I, s. 235–236.

⁹⁹ Biograficky viz tamtéž, s. 201–202.

¹⁰⁰ Biograficky viz Michal V. ŠIMŮNEK, *Alexandr Gjurič*, in: M. Šimůnek – A. Kostlán (edd.), *Biografický slovník obětí*, s. 199–203.

¹⁰¹ Biograficky viz Týž, *Jan Jesenský ml.*, in: tamtéž, s. 255–257.

¹⁰² Biograficky viz BSPFL, II, Praha 1993, s. 301.

¹⁰³ Biograficky viz Michal V. ŠIMŮNEK, *Vladimír Bergauer*, in: M. Šimůnek – A. Kostlán (edd.), *Biografický slovník obětí*, s. 88–90.

¹⁰⁴ Biograficky viz BSPFL, I, s. 173–174.

¹⁰⁵ Biograficky viz BSPFL, II, s. 146.

¹⁰⁶ Biograficky viz BSPFL, II, s. 242.

¹⁰⁷ V evidenci, která je zde pro nás výchozím pramenem, je u všech tří těchto profesorů uvedeno datum uvěznění (u všech tří shodně 1. 9. 1939), a dále datum jejich propuštění (německý termín „entlassen“, u J. Bělehrádka česky „propuštěn“), a to 14. 9. 1939 u J. Bělehrádka, 20. 9. 1939 u K. Stloukala a 24. 9. 1939 u J. Charváta. Interpretace tohoto „entlassen“/„propuštěn“ je problematická, protože nevíme, zda zapisovatelé minili propuštění z vězení či propuštění ze zaměstnání. Pokud by se mělo jednat o první variantu, je datum uváděné u J. Bělehrádka blízké skutečnosti, kdežto K. Stloukal a J. Charvát byli propuštěni až v listopadu 1939. Pramen navíc uvádí termín „entlassen“ ještě u dalších čtyř perzekvovaných osob (A. Wenig, J. Heidenreich, A. Fürst a J. Syllaba), a to vždy ve smyslu propuštění ze zaměstnání. Dodejme, že v případě J. Charváta evidence ještě obsahuje rukopisnou poznámku „zbaven vedení polikliniky“; ta se však podle Charvátových pamětí vztahuje až k situaci roku 1942. Srov. Josef CHARVÁT, *Můj labyrint světa. Vzpomínky, zápisky z deníků*, Praha 2005, s. 209.

¹⁰⁸ Mimořádný profesor PF UK Jan Matějka má ve svém záznamu uvedeno: „verhaftet am 30. VI. 1940. Suspendiert. Disziplinarverfahren läuft“; později je připsáno rukou: „Zastaveno čekatelné.“ Podobně je tomu u řádného profesora PF UK Arnošta Weniga: „verhaftet im J. 1940. Suspendiert. Disziplinarverfahren läuft.“ Později připsáno rukou: „Propuštěn dnem 31. 5. 1942.“

¹⁰⁹ Viz záznam u docenta-asistenta na PfF UK mineraloga Radima Nováčka: „verhaftet am 10. X. 1941. Diszipl. Verf. läuft.“ U asistenta na LF UK Františka Procházky byl původní zápis nahrazen strojem napsanou

datum jejich propuštění, jež následovalo zpravidla několik týdnů po zatčení. Disciplinární řízení v těchto případech tedy zřejmě probíhalo, byť není zaznamenáno.

Při vědomí dostupných informací odjinud se mohou zdát údaje o perzekucích, jak je eviduje daný pramen, poměrně kusé. To platí především v tom případě, vezmeme-li v úvahu, že se obvykle připomíná celkový počet 26 profesorů a docentů UK, kteří byli v průběhu druhé světové války popraveni nebo zahynuli v koncentračních táborech, respektive dalších 29 profesorů a docentů, kteří byli v této době vězněni a dostali se na svobodu až v květnu 1945.¹¹⁰ Tento rozdíl můžeme vysvětlit souhrou několika různých faktorů:

1. Do poválečného výčtu ztrát a perzekucí UK byly pochopitelně započítány i osoby, které sice v průběhu svého života byly s univerzitou více či méně významně spjaty, na prahu druhé světové války a v jejím průběhu však již působily na jiných pracovištích a v jiných rezortech. Zde připomeňme alespoň za války vězněného profesora historie K. Kroftu, který působil v rezortu MZV, nebo očního lékaře docenta Jiřího Frantu (1899–1945),¹¹¹ který působil v nemocnicích mimo Prahu. Některé další osoby sice ještě za protektorátu působily na UK, ale odtud nejprve odešly jinam a teprve poté následovala jejich perzekuce. To byl např. případ teologa docenta Jana Merella (1904–1986).¹¹²
2. Výše uvedený počet popravených profesorů a docentů započítává i ty osoby, kterým byly tyto akademické hodnosti přiznány až po válce in memoriam v letech 1946–1947 právě v důsledku jejich perzekuce; jejich vztah k univerzitě v průběhu války nebyl však německým seznamem vůbec evidován. Viz např. jako docenti slavista Jan Frček (1896–1942) nebo lékař Vladimír Vacek (1910–1944).¹¹³
3. Daný pramen vznikl až po listopadu 1939, tedy v době, kdy už řada perzekucí proběhla a jejich oběti již v jejich důsledku nebyly považovány za osoby spojené s univerzitou. To se týkalo velké části osob, které byly z dění na vysokých školách vykázány s poukazem na jejich neárijský původ; proto v prameni již nenajdeme ani zmínku z řad profesorů o historikovi Bedřichu Mendlovi (1892–1940),¹¹⁴ lingvistovi Arnoštu V. Krausovi (1859–1943),¹¹⁵ lékařích Janu Levitovi (1884–1944)¹¹⁶ a Leo Taussigovi (1884–1944)¹¹⁷ nebo o docentu filosofie Josefu Fischerovi (1891–1945).¹¹⁸ Jedinou osobou, u jejíhož

informací: „am 24. IV. 1941 verhaftet, susp. Disziplinarverfahren läuft“, později je připsáno rukou: „Asistentura neprodloužena od 1. 10. 1941.“

¹¹⁰ J. HAVRÁNEK – Z. POUŠTA (edd.), *Dějiny Univerzity Karlovy*, IV, s. 57.

¹¹¹ Biografický viz Michal V. ŠIMŮNEK, *Jiří Franta*, in: M. Šimůnek – A. Kostlán (edd.), *Biografický slovník obětí*, s. 175–177.

¹¹² Jan Merell ukončil svou činnost asistenta na ThF UK k 30. 9. 1942, perzekuce se dočkal za svou přednáškovou činnost mimo UK počínaje 14. 8. 1943.

¹¹³ BSPFL, II, s. 341–342.

¹¹⁴ Biografický viz Antonín KOSTLÁN, *Bedřich Mendl*, in: Michal V. Šimůnek – Antonín Kostlán (eds.), *Disappeared Science. Biographical Dictionary of Jewish Scholars from Bohemia and Moravia – Victims of Nazism, 1939–1945 (= Studies in the History of Sciences and Humanities, Vol. 29)*, Prague 2013, s. 139–148.

¹¹⁵ Biografický viz Lenka VODRÁŽKOVÁ, *Arnošt Vilém Kraus*, in: M. Šimůnek – A. Kostlán (eds.), *Disappeared Science*, s. 298–302.

¹¹⁶ Biografický viz Michal V. ŠIMŮNEK, *Jan Levit*, in: M. Šimůnek – A. Kostlán (eds.), *Disappeared Science*, s. 130–135.

¹¹⁷ Biografický viz Michal V. ŠIMŮNEK, *Leo Taussig*, in: M. Šimůnek – A. Kostlán (eds.), *Disappeared Science*, s. 232–235.

¹¹⁸ Biografický viz Tomáš HERMANN, *Josef Fischer*, in: M. Šimůnek – A. Kostlán (edd.), *Biografický slovník obětí*, s. 151–157.

propuštění jsou uvedeny tzv. rasové důvody, tak byla 31. července 1942 tehdejší asistentka na LF UK Jiřina Čížková.¹¹⁹

4. Opravdu víme, že v několika případech tu byla zjevná perzekuce spojená s popravou zaznamenaná jako pouhé úmrtí nebo vůbec bez komentáře; je otázka, zda o souvislosti s perzekucí dotyční úředníci při zápisu do evidence vůbec věděli.¹²⁰ Někdy se zdá, že v některých případech mohli úředníci, pracující na evidenci, ve snaze zbytečně neupozorňovat na některé kauzy postupovat až s kryptografickým přístupem.¹²¹ O zatčení dalších osob zejména na konci války se nemusela k pracovníkům provádějícím zápisy vůbec tato informace donést (vedle Václava Dolejška se to mohlo týkat i dalších osob).¹²²

Závěr

Tato studie vychází z rozboru relevantního a doposud opomíjeného pramene, totiž evidence pracovníků UK v Praze vedené pro potřeby německého komisaře pro uzavřené české vysoké školy, a přistupuje k němu především statistickými a prosopografickými metodami. Jeho rozbor a kontextualizace naznačily, že je k dispozici relativně úplná evidence těch pracovníků UK, kteří spadali do kategorie „státních osob učitelských“ podléhajících služební pragmatice a/nebo kterým byla na univerzitě udělena *venia legendi*; tento předpoklad potvrdila i konfrontace s početním stavem UK ve školním roce 1938/39 a exkurz, v jehož rámci se detailně vyhodnotily osoby přesunuté na podzim 1939 z FF UK na jiná pracoviště. Ukázala se navíc možnost analýzy pramene ve dvou časových rovinách, tedy pro podzim 1939 záhy po uzavření univerzity, a na jaře 1945.

Vyhodnocení pramene pro situaci na podzim 1939 se zaměřovalo na klíčovou otázku, jakým způsobem došly uplatnění osoby registrované v evidenci po uzavření českých vysokých škol 17. listopadu 1939. Ukázalo se, že dovolená s čekatelným, která bývá s řešením tohoto problému ve velké části odborné literatury přednostně spojována, se sice významně uplatnila zejména v rámci profesorských sborů FF UK, PF UK, PřF UK a ThF UK, ale celkově byla i na těchto fakultách zatlačena do pozadí jiným normativně ošetřeným opatřením. Tím bylo převedení dosavadních fakultních pracovníků na jiná státní či veřejnoprávní pracoviště. Pokud se týká LF UK, tento typ převodu jinam zde byl naprosto převládajícím způsobem řešení vzniklé krizové situace a byl pravidelně používán i u zdejšího profesorského sboru.

Analýza konkrétních pracovišť, na něž byli pracovníci z jednotlivých fakult UK na podzim 1939 přesouváni, jednoznačně prokázala, že šlo především o pracoviště, jež byla součástí státní autonomní (protektorátní) správy nebo pod její kontrolou. V menší míře se uplatnila zemská a obecní samospráva, do soukromých podniků byla převedena asi jen

¹¹⁹ Viz seznam asistentů LF UK č. 93; J. Čížková pracovala do té doby v České dětské nemocnici v Praze.

¹²⁰ Na FF UK tak bylo např. u doc. J. Matouška popraveného 17. 11. 1939 uvedeno pouze „gestorben“, na LF UK bylo jméno M. Nedvěda na seznamu zdejších asistentů přeškrtnuto a k jeho záznamu připsána nula. Podobně pouhé úmrtí bylo uvedeno v soupise pro PřF UK u mineraloga F. Ulricha.

¹²¹ Vladimír Krajina je tak uveden v příslušném soupise na PřF UK s křestním jménem Rudolf (datum a místo narození však souhlasí), kolonka č. 9 je u něj nevyplněna a v kolonce 10 je pouze přičiňena poznámka „abgänglich“.

¹²² Příkladně např. zatčení Růženy Vackové z FF UK v únoru 1945.

desetina z celkového počtu osob. Porovnání výpovědi analyzovaného pramene pro podzim 1939 a pro jaro 1945 pak ukázalo, že v průběhu protektorátu byla situace na uzavřené UK z personálního hlediska více méně zakonzervovaná a docházelo jen k menším posunům mezi různými způsoby využívání zdejších pracovníků. Kromě pochopitelného postupného narůstání počtu úmrtí a odchodů do důchodu si větší pozornost vyžádal už jen zvýšený odchod asistentů LF UK mimo univerzitu a postupný nárůst osob, jež byly ze strany nacistického režimu podrobeny perzekuci.

Grantová podpora:

Tato studie vznikla s podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, v. v. i., RVO: 68378114.

ANTONÍN KOSTLÁN – MICHAL V. ŠIMŮNEK

Beurlaubt mit Wartegebühr? Professoren und Pädagogen der (tschechischen) Karlsuniversität nach der Schließung der tschechischen Hochschulen im November 1939

ZUSAMMENFASSUNG

Von der erzwungenen Schließung der tschechischen Hochschulen am 17. November 1939 waren drei Gruppen von Personen betroffen, die sich in ihrem Sozialstatus, ihrer beruflichen Stellung und in ihrer Altersstruktur voneinander unterschieden: 1. Studenten, 2. Professoren und die übrigen Pädagogen, 3. Verwaltungsbeamte und Hilfspersonal. Während die Studenten en bloc als Feinde des Naziregimes eingestuft und als solche auch behandelt wurden (Internierung im KZ Sachsenhausen, Liquidierung der Studentenverbände und Einzug ihres Besitzes usw.), war das Schicksal der Übrigen bis zu einem gewissen Grade verschieden. Ein gemeinsames Merkmal war jedoch, dass sie überwiegend in andere Protektoratsinstitutionen überführt wurden. Vorliegender Beitrag versucht, diesen Vorgang am Beispiel der ältesten und bedeutendsten tschechischen Universität, der Karlsuniversität in Prag, quantitativ nahezubringen.

Vorliegende Studie geht von der Analyse einer relevanten und bislang unbeachteten Quelle aus, nämlich von der Evidenz der an der Karlsuniversität angestellten Mitarbeiter für die Bedürfnisse des deutschen Kommissars für die geschlossenen tschechischen Hochschulen, und bedient sich dabei vor allem statistischer und prosopographischer Methoden. Die Analyse und Kontextualisierung der Daten ließen erkennen, dass eine relativ vollständige Evidenz jener Universitätsmitarbeiter zur Verfügung steht, welche in die Kategorie „staatliche Pädagogen“ fielen, die der Dienstordnung unterstanden und/oder denen an der Universität die *venia legendi* verliehen worden war; diese Annahme wurde auch durch eine Gegenüberstellung mit dem numerischen Personalstand der Universität im Studienjahr 1938/39 und durch einen Exkurs bestätigt, in dessen Rahmen die Personen eingehend beurteilt wurden, die im Herbst 1939 von der Philosophischen Fakultät der Karlsuniversität an andere Arbeitsstätten verlegt wurden. Darüber hinaus zeigte sich auch die Möglichkeit einer Quellenanalyse auf zwei zeitlichen Ebenen, also für den Herbst 1939 gleich nach Schließung der Universität und im Frühjahr 1945.

Die Auswertung der Quellen für die Situation im Herbst 1939 konzentrierte sich auf die Schlüsselfrage, auf welche Weise die nach der Schließung der tschechischen Hochschulen am 17. November 1939 von der Evidenz erfassten Personen eine Betätigung fanden. Es zeigte sich, dass die Beurlaubung mit Wartegebühr, die von einem Großteil der Fachliteratur mit der Lösung dieses Problems verknüpft zu werden pflegt, zwar insbesondere im Rahmen der Professorenkollegien, der juristischen, der naturwissenschaftlichen und der theologischen Fakultät zur Anwendung kam, doch insgesamt auch an den genannten Fakultäten durch eine andere, normativ gehandhabte

Maßnahme in den Hintergrund gedrängt wurde. Dadurch wurden die bisherigen Fakultätsmitarbeiter an andere staatliche oder öffentlich-rechtliche Arbeitsstellen verlegt. Was die tschechische medizinische Fakultät betrifft, so stellte diese Art der Verlegung die vorherrschende Lösung der entstandenen Krisensituation dar und wurde auch beim hiesigen Professorenkollegium regelmäßig angewandt.

Eine Analyse konkreter Arbeitsstätten, an die die Mitarbeiter der einzelnen Fakultäten der Karlsuniversität im Herbst 1939 verlegt wurden, hat eindeutig gezeigt, dass es sich hierbei vor allem um Arbeitsplätze handelte, die Teil der staatlichen autonomen (Protektorats-) Verwaltung waren oder ihrer Kontrolle unterstanden. In geringerem Maße kam die Landes- oder Gemeindeselbstverwaltung in Betracht, und in Privatbetriebe verlegt wurde etwa nur ein Zehntel der insgesamt betroffenen Personen. Vergleicht man die Aussagen der analysierten Quelle für den Herbst 1939 und das Frühjahr 1945, so zeigte es sich, dass für die Dauer des Protektorats die Lage an der geschlossenen Karlsuniversität in personeller Hinsicht mehr oder weniger konserviert war und es lediglich in der von den hiesigen Mitarbeitern genutzten Art und Weise zu kleineren Verschiebungen kam. Außer der verständlicherweise allmählich wachsenden Sterberate und der zunehmenden Pensionierung erforderte nur noch der erhöhte Weggang von Assistenten der medizinischen Fakultät der Karlsuniversität in außeruniversitäre Bereiche und die allmähliche Zunahme von Personen, die vom Naziregime verfolgt wurden, größere Aufmerksamkeit.

Deutsche Übersetzung Wolf B. Oerter

PhDr. Antonín Kostlán, CSc.
Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v.v.i.
kostlan@seznam.cz

Mgr. Michal V. Šimůnek, Ph.D.
Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v.v.i.
simunekm@centrum.cz